



ПРОГРАМА ЗА
РАЗВИТИЕ НА
СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ



Програма за развитие на селските райони 2014 - 2020
Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони
„Европа инвестира в селските райони“

СДРУЖЕНИЕ „МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“

Тервел – 9450, ул. ” Цар Калоян” № 11 , Телефон 0887469928, Факс 05751/ 2391, e-mail: migtk@abv.bg

ПРОУЧВАНЕ НА ТЕМА **„ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО НА ТЕРИТОРИЯТА НА МИГ** **„ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ“ - РАЗРАБОТВАНЕ НА КОНЦЕПЦИЯ ЗА** **ВЪЗСТАНОВЯВАНЕТО И ПОДОБРЯВАНЕТО МУ ЧРЕЗ ПРОЕКТИ ПО** **СВОМР“**

Декември 2018г.

Този документ е създаден в рамките на Споразумение за изпълнение на Стратегия за ВОМР №РД50-153/21.10.2016 г., финансиран по подмярка 19.4 „Текущи разходи и популяризиране на стратегия за Водено от общностите местно развитие“ на мярка 19 „Водено от общностите местно развитие“ от Програмата за развитие на селските райони за периода 2014 – 2020 г., подкрепена от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони. Цялата отговорност за съдържанието му се носи от изпълнителя на поръчката – ЕТ „КАПРИЗ-ВАЛЕНТИНА ПЕТРОВА“ и при никакви обстоятелства не може да се счита, че този документ отразява официалното становище на Европейския съюз и Управляващия орган.

Настоящият аналитичен документ е изготвен въз основа на информация от:

- ✓ Споразумение за партньорство на Република България, очертаващо помощта от Европейските структурни и инвестиционни фондове за периода 2014-2020 г.;
- ✓ Стратегия „Европа 2020 - стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж“;
- ✓ Национална програма за развитие: България 2020;
- ✓ Стратегия за устойчиво развитие на туризма в България 2014-2030;
- ✓ Национална стратегия за насърчаване на МСП в България 2014-2020;
- ✓ Областна стратегия за развитие на Област Добрич за периода 2014-2020 г.;
- ✓ Регионалният план за развитие на Североизточен район за планиране (2014-2020);
- ✓ Закон за опазване на околната среда;
- ✓ Закон за биологичното разнообразие;
- ✓ Закон за защитените територии;
- ✓ Директива 92/43/ЕИО на Съвета от 21 май 1992 година за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна;
- ✓ Наредба за условията и реда за извършване на екологична оценка на планове и програми;
- ✓ Програма за развитие на селските райони за периода 2014-2020 г.;
- ✓ Оперативна програма „Околна среда“ (2014-2020 г.);
- ✓ Регламент (ЕС) № 1305/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година относно подпомагане на развитието на селските райони от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР) и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1698/2005 на Съвета;

✓ Регламент (ЕС) № 1306/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година относно финансирането, управлението и мониторинга на Общата селскостопанска политика и за отмяна на Регламенти (ЕИО) № 352/78, (ЕО) № 165/94, (ЕО) № 2799/98, (ЕО) № 814/2000, (ЕО) № 1290/2005 и (ЕО) № 485/2008 на Съвета;

✓ Регламент (ЕС) № 1408/2013 на Комисията от 18 декември 2013 година относно прилагането на членове 107 и 108 от Договора за функционирането на Европейския съюз към помощта de minimis в селскостопанския сектор;

✓ Регламент (ЕС) № 1304/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 г. относно Европейския социален фонд и за отмяна на регламент (ЕО) № 1081/2006 на Съвета;

✓ Регламент за изпълнение (ЕС) № 964/2014 на Комисията от 11 септември 2014 година за определяне на правила за прилагането на Регламент (ЕС) № 1303/2013 на ЕП и на Съвета по отношение на стандартните условия за финансовите инструменти;

✓ Регламент (ЕС) № 1310/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17.12.2013 г. относно определяне на някои преходни разпоредби във връзка с подпомагането на развитието на селските райони от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони, за изменение на Регламент (ЕС) № 1305/2013 на Европейския парламент и на Съвета по отношение на ресурсите и тяхното разпределение за 2014 г. и за изменение на Регламент (ЕО) № 73/2009 на Съвета и регламенти (ЕС) № 1307/2013, (ЕС) № 1306/2013 и (ЕС) № 1308/2013 на Европейския парламент и на Съвета във връзка с прилагането им през 2014 г.;

✓ Наредба № 16 от 30 юли 2015 г. на МЗХ за прилагане на подмярка 19.1 "Помощ за подготвителни дейности" на мярка 19 "Водено от общностите местно развитие" от Програмата за развитие на селските райони за периода 2014 - 2020 г.;

✓ Наредба № 22 от 14 декември 2015 г. на МЗХ за прилагане на подмярка 19.2 „Прилагане на операции в рамките на стратегии за Водено от общностите местно развитие“ на мярка 19 „Водено от общностите местно развитие“ от Програмата за развитие на селските райони за периода 2014 – 2020 г.;

✓ Официални данни на Националния статистически институт;

✓ Официални данни от Община Тервел;

✓ Официални данни от Община Крушари;

✓ Резултати от собствени проучвания и анализи.

СЪДЪРЖАНИЕ		стр.
1.	<i>УВОД</i>	5
2.	<i>ХАРАКТЕРИСТИКА НА ТЕРИТОРИЯТА</i>	8
3.	<i>ОПИСАНИЕ НА ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО НА ТЕРИТОРИЯТА</i>	17
3.1.	<i>ЗАЩИТЕНИ ЗОНИ И ТЕРИТОРИИ</i>	17
3.2.	<i>РАСТИТЕЛНОСТ</i>	29
3.3.	<i>ЖИВОТИНСКИ СВЯТ</i>	31
3.4.	<i>ПРИРОДНИ ОБРАЗУВАНИЯ</i>	38
3.3.1	<i>Природни образувания в община Тервел</i>	43
3.3.2	<i>Природни образувания в община Крушари</i>	45
4.	<i>АНАЛИЗ</i>	48
4.1	<i>АНАЛИЗ НА ПОТРЕБНОСТИТЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ ЗА ПРОВЕЖДАНЕ НА СЪБИТИЯ, ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ, РАЗВИТИЕ И ОПАЗВАНЕ НА ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО</i>	52
4.2	<i>АНАЛИЗ ОТ ПОТРЕБНОСТИ ЗА ОРГАНИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ПО-ЗНАЧИМИ РЕЗУЛТАТИ, КОИТО ДА ВОДЯТ ДО ОЖИВЯВАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА КАТО ЦЯЛО, ДО ОБЕДИНЯВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО И ДО ПОВИШЕН ВЪНШЕН ИНТЕРЕС КЪМ ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО НА РАЙОНА</i>	53
4.3	<i>АНАЛИЗ НА ПОТРЕБНОСТИ ОТ ДОПЪЛВАЩИ СЕ ПРОЕКТИ, ЧИЕТО ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ ДА ПОЗВОЛИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА ОБЩА ИДЕЯ ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И ПОДОБРЯВАНЕ НА ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО</i>	57
5.	<i>ИЗВОДИ</i>	59
6.	<i>ПРЕПОРЪКИ</i>	61

1. УВОД

Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство дава най-пълните и подробни определения на културното и природното наследство.

За целите на конвенцията терминът "културно наследство" включва:

✓ паметниците: архитектурни произведения, скулптури или монументална живопис, археологически елементи или структури, надписи, пещери и групи от елементи с изключително световно значение от гледна точка на историята, изкуството или науката,

✓ ансамблите: групи от отделни или сборни конструкции, които поради своята архитектура, своето хармонично единство или своята интеграция в околната среда имат изключително световно значение от гледна точка на историята, изкуството или науката,

✓ забележителните места: човешки творби или произведения, създадени съвместно от човека и природата, както и зоните, включително и археологичните обекти с изключително световно значение от гледна точка на историята, естетиката, етнологията или антропологията.

За целите на конвенцията терминът "природно наследство" включва:

✓ природните паметници, състоящи се от физически и биологически образувания или групи от такива образувания с изключително световно значение от естетическа или научна гледна точка,

✓ геологическите и физиографическите образувания и строго определените зони, които представляват местообитание на застрашени животински и растителни видове с изключително световно значение от научна гледна точка или от гледна точка на необходимостта от тяхното съхранение,

✓ строго определените природни обекти или зони с изключително световно значение от научна гледна точка, от гледна точка на необходимостта от тяхното съхранение или поради уникалната им природна красота.

Терминът „наследство“ е изключително широк и винаги се свързва с предмета, за който се отнася: ценност, значение, качество, цялост, автентичност и най-вече, дълготрайност през многобройните поколения.

По този начин, природното „наследство“ представлява отговорност на обществото да предаде здрава околна среда, заедно с нейните комплексни и сложни биологични компоненти, на бъдещите поколения. Основното възприемане на природата като източник на „наследство“ е важно, защото по

този начин се асоциира с околната среда, с концепцията за културно наследство, което е дефинирано като израз на начина на живот, който общността е развила, и което се предава от поколение на поколение, като включва традиции, практики, предмети, изрази и артистична ценност.

Наследството ни води до мисълта за миналото, а в настоящето е дълбоко свързано с начина, по който използваме „миналото“, като неограничен източник за преоткриване и социална сила. В този контекст, приятелската/благоприятната икономика спрямо културното и природно наследство и ресурси започва с грижата на бизнес средата за развитието, устойчивостта, а при утвърден бизнес, за собственото му устойчиво развитие и на общността, с която си взаимодейства.

Модерната концепция за устойчиво развитие, като цел на световно ниво, произтича предимно от посланието на доклада „Нашето съвместно бъдеще“, познат и под наименованието „Доклада Брундтланд“, на името на председателя на Световната комисия по околната среда и развитието (WCED), Гру Харлем Брундтланд. Докладът дефинира устойчивото развитие като „развитието, което цели задоволяване на нуждите на настоящето без да компрометира възможността на бъдещите поколения да задоволяват собствените си нужди ... по същество, устойчивото развитие е един процес на промяна, чрез която се използват ресурсите, насоките на инвестиции, ориентирането в технологичното развитие и институционалните промени и всички са в хармония и стимулират както актуалния потенциал, така и бъдещия такъв за да се отговори на нуждите и надеждите на човека“.

Потенциалът на природното наследство допринася за устойчивото развитие на дадена територия. Същият може да бъде оползотворен чрез интегриране на съхранението му в политиките и процесите на вземане на решения на местно ниво.

Директното участие в изработването на стратегиите и плановете за развитие интегрира аспекта на съхранение и промотиране на природните ресурси и впоследствие, приемане на последващи стратегии на собствено ниво. Част от тази промяна на подхода към устойчивото развитие осигурява появата на идеи, на иновации, осигурява познания, работна сила и други ресурси, включително финансови, необходими за устойчивото оползотворяване на наследството.

Дейностите свързани с наследството - природно и културно-историческо, имат склонност да приемат трансгранично измерение в граничните зони, благодарение на взаимовръзките между зоните, пейзажите или на общата

история. Като следствие, подходът към наследството на точно определено място, не е способен да улови целия контекст на опазване, съхранение и устойчиво икономическо оползотворяване и не може да адресира влиянието на икономическите дейности към реалното им ниво в граничните зони. Така един трансграничен подход (а в случая – трансобщински) ще генерира мерки и свързани резултати с положително и акцентирано влияние на нивото на всеки обект на наследството.

Природата е особено важна за здравето и икономиката. Тя създава работни места и насърчава инвестициите. Ние сме зависими от природата за получаване на храна, енергия, суровини, въздух и вода. Освен това тя е източник на вдъхновение, знания, място е за отдих и туризъм и е важна част от нашето културно наследство.

Специфична цел 2.2. от СВОМР е насочена към опазването и популяризирането на природно наследство в зоната на действия на МИГ Тервел-Крушари, което ще допринесе за опознаването, обикването и уважаването на собствената територия, особено сред децата и младите хора и е предпоставка за постигането на устойчива общност в дългосрочен план.

Постигането на специфична цел 2.2. ще се извърши чрез прилагането на мярка 19.7.6. „Подкрепа за поддържане, възстановяване и подобряване на културното и природно наследство в територията“.

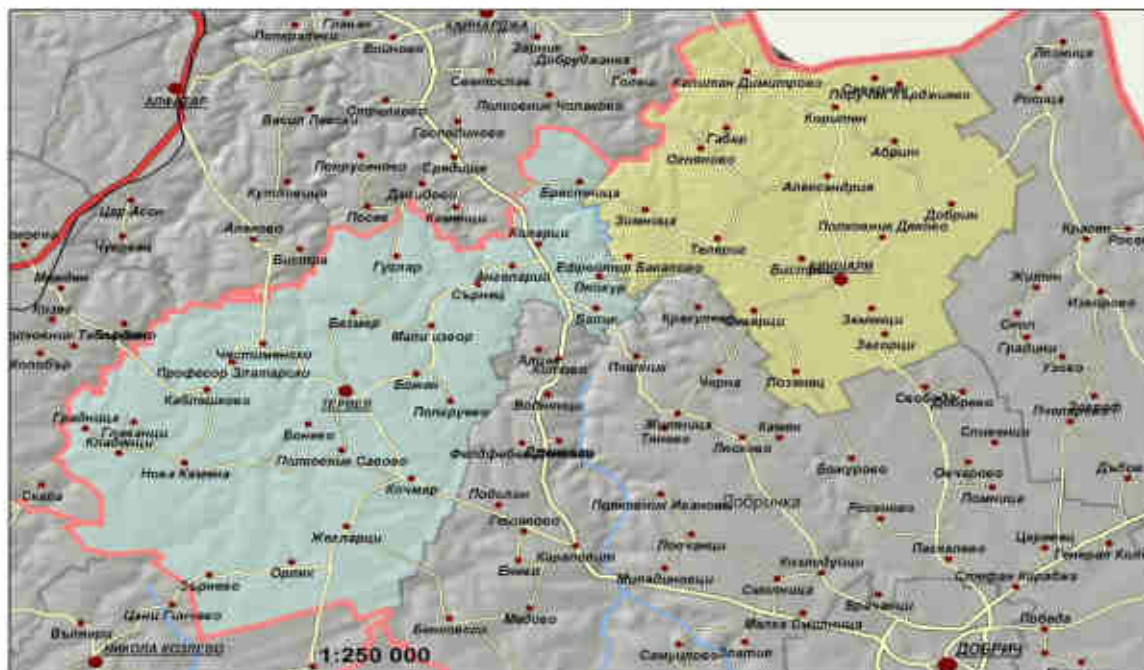
2. ХАРАКТЕРИСТИКА НА ТЕРИТОРИЯТА

Територията на Местната инициативна група (МИГ) включва две съседни общини – Тервел и Крушари от област Добрич. Общините са ситуирани в западната и северозападната част на областта и съставляват 21,12% от нейната територия.

Общо двете общини граничат с:

- ✓ на изток – община Генерал Тошево и община Добричка;
- ✓ на юг – община Добричка и община Вълчи дол, област Варна;
- ✓ на югозапад – община Никола Козлево и община Каолиново, област Шумен;
- ✓ на запад – община Дулово, област Силистра;
- ✓ на северозапад – община Алфатар и община Кайнарджа, Област Силистра;
- ✓ на север – община Кайнарджа, област Силистра и Румъния.

Фигура 1 -Карта на територията на МИГ Тервел - Крушари



В рамките на тази територия попадат един град (Тервел) и 44 села. Общата площ на двете общини е 999,5 км², а средна гъстота на населението в рамките на МИГ Тервел-Крушари е два пъти по-ниска от средната гъстота за област Добрич и над три пъти по-ниска от средната за страната. Съгласно анализа на

територията, динамиката на населението по населени места показва непрекъснато намаление, като със сравнително по-бавни темпове това се случва в по-големите населени места.

Таблица 1. Населени места и обща територия на МИГ Тервел-Крушари

Община	Населени места	Град	Села	Територия в км²
Крушари	19	-	19	417,5
Тервел	26	1	25	582,0
МИГ Т-К	45	1	44	999,5

В проучваната зона релефът е разнообразен. Териториите на двете общини попадат условно в югозападната и централна част на Добруджанското плато и най-източната част на Лудогорието.

Добруджанското плато се характеризира с плоски и загладени хълмове, дълбоки и сравнително широки долини с полегати, а на места и стръмни склонове, разсечени от суходолията на реките Хърсовска река (десен „приток“ на р.Канагьол, която е десен приток на Дунав), Суха река (десен „приток“ на Дунав) и десните ѝ притоци-Добричка река и други по-малки и безименни. Към тях от платовидната равнина се вливат по-къси суходолия – Малкото суходолие, Големият дол, Тополовият дол, Сухият дол и др. Платата между тях са накъсани от долове, поради което релефът има нискохълмист характер. Той е добре разчленен със сравнително добре запазена льосова покривка. Интересни скални венци „надупчени“ с пещери има в землищата на селата Балик, Оногур, Попгруево и други. Общият наклон на платото е на север-изток, поради което преобладават северните, североизточните, северозападните и източни изложения.

Средната надморска височина в двете общини, варира между 150 и 283 м. Максималната височина на общата територия, която образуват двете общини се намира в най-южната ѝ част, южно от село Зърнево – 282,7 м н.в., а най-ниската точка е северозападно от село Капитан Димитрово, в суходолието на Суха река – 47 м н.в.

Териториите на двете общини Тервел-Крушари попадат в умереноконтиненталната климатична област. Формирането на климата става под влияние на трансформирани океански въздушни маси, нахлуващи предимно откъм северозапад и запад, континентални въздушни маси на умерените ширини, нахлуващи предимно от североизток и континентални въздушни маси, формирани над самия Балкански полуостров. Известно влияние при формирането на местния климат оказва и близко разположеният Черноморски басейн. Откритостта на Дунавската равнина на север позволява безпрепятствено нахлуване на студените континентални въздушни маси, поради което зимата е сравнително студена, пролетните мразове са често явление, а лятото е сравнително топло. Най-топлият летен месец е юли – средно около 24 °С. Първите есенни застудявания настъпват около 10 октомври. Средната януарска температура е около -2 °С.

Снежната покривка е неустойчива и рядко се задържа дълго. Сумата на валежите е малка: 85 – 144 мм. Най-много валежи падат през лятото, по-голяма част от които през първата му половина. Валежните суми през пролетта и есента не се отличават с голяма разлика, съответно между 85 – 140 мм и 115 – 150 мм. Характерни за пролетта са късните мразове, които се прекратяват едва към 10 – 20 април. Периодичните засушавания са често явление. Вегетационният период е от 6 до 7 месеца. Той е сравнително благоприятен, като се изключи началото на пролетта – заради късните мразове.

Слънчевата и космическа радиация са един от факторите, оказващи влияние върху екологичното и санитарно-хигиенното състояние на селищата. Годишната продължителност на слънчевото греене е 2 021 часа при сумарна слънчева радиация 3100 MJ/m².

Територията на МИГ Тервел-Крушари е лишена от постоянно течащи повърхностни води. Средногодишните валежи са от порядъка на 500 мм, което е под средните стойности за страната. Формираният от тях отток в по-голямата си част се насочва към естествените корита на деретата и по поречията на Суха река и Хърсовска река в община Тервел и река Коритенска в община Крушари.

За всички добруджански реки е характерно, че нямат истинско речно устие, а понират без изключение и подхранват пресни подземни води.

Оттокът по коритото на Суха река и десният и приток – Добричка река, е уловен в изградените язовири Оногур и Брестница.

➤ Суха река (Ишиклидере) с код BG1DJ345R009 води началото си под името Изворско дере от извор-чешма (на 333 м. н.в.) в западната част на Франгенското плато, на 1 км южно от с. Изгрев. Тече в северна посока в широка долина, развита в баремски, аптски и сарматски окарстени варовици. На север от устието на река Карамандере долината ѝ придобива каньоновиден характер със стръмни (на места до 100 м) скалисти брегове. Северно от село Карапелит коритото ѝ окончателно пресъхва и оттам нататък до устието си продължава като суходолие. На 4 км северно от село Краново (община Кайнарджа) навлиза в румънска територия и зауства като суходолие в югозападния ъгъл на езерото Олтина, разположено на десния бряг на Дунав, на 7 м н. в. Суха река е дълга 125,8 км, а площта на водосборната ѝ област е 2 403,9 км². Средният наклон на реката до българо-румънската граница е 1,7 ‰. На много места по стръмните брегови склонове на р. Суха река зеят отвори на големи и малки пещери, а самото ѝ легло е осеяно с много понори, в които тя загубва своя отток още в горната си част, а долината ѝ продължава да лъкатуши право на север до басейна на езеро Октина. Суха река е с основно дъждовно-снежно подхранване, но е с непостоянен речен отток, като максимумът е през пролетта март-юни, а минимумът — юли-октомври. Коритото на реката има постоянен отток само в горното течение до село Карапелит, докато надолу отток има само в по време на валежи и снеготопене. През останалото време коритото е сухо и представлява суходолие, на места широко до 500 м, заето от обработваеми земи. Оттокът ѝ се наблюдава при с. Ново Ботево от Националната хидрологична мрежа. Средногодишен отток при село Ново Ботево е 0,69 м³/s. През зимата, в продължение на 10-20 дни реката замръзва. На 35 км надолу по течението ѝ при с.Карапелит оттокът е само 2-3 месеца през пролетта, а при село Ефрейтор Бакалово, отстоящо на още 30 км по-надолу оттокът става епизодичен — само при бурно снеготопене или поройни дъждове. Речната мрежа на Суха река е асиметрична, като левите ѝ притоци са къси със сравнително голям наклон, докато десните са дълги с добре оформени речни долини.

➤ Хърсовска река (Деребою) BG1DJ100R008 е река в Североизточна България и преминава през общини Никола Козлево, Тервел, Алфатар, Кайнарджа и Силистра. Влива се като суходолие отдясно в суходолието на река Канагьол. Дължината ѝ е 91 км, която ѝ отрежда 32-ро място сред реките на България.

Хърсовска река извира на 397 м н.в. в северната част на платото Стана, на 2,5 км северозападно от с. Хърсово, област Шумен. До село Пет могили протича на изток и североизток в широка долина, а след това се насочва на север, като

долината ѝ става каньоновидна, дълбоко всечена в аптските и сарматски варовици и льосовата покривка на Лудогорието и Добруджа. След село Цани Гинчево коритото ѝ окончателно пресъхва и от там нататък продължава като суходолие, в което епизодично има водоток. В най-южната част на село Богорово, община Силистра суходолието на Хърсовска река се "влива" отдясно в суходолието на река Канагьол, на 24 м н.в.

Хърсовска река е с основно дъждовно-снежно подхранване, но с непостоянен речен отток, като максимумът е през пролетта март-юни, а минимумът — юли-октомври.

В горното течение на реката, там където има постоянен водоток водите ѝ се използват за напояване, като по самата река и по няколко от нейните притоци са изградени няколко микроязовира — "Деребою", "Каравелово" и др.

Добруджанските притоци на р. Дунав водят началото си от обширните равнини на високите полета, слизат в речните суходолия и имат повърхностен отток само в горните си течения, като водата по-надолу по течението поради голямата пропускливост на почвата и малкия наклон постепенно попива и изчезва далеч преди заустването на реките.

Средногодишният отток на Добруджанските реки се изменя от почти нулеви стойности (за сухите през огромната част от годината реки) в долните им течения, като пример р. Хърсовска при с. Цани Гинчево - 0.002 до 0.691 за р. Суха река при с. Ново Ботево.

В землищата на общините има много на брой естествени чешми. Водните маси от тях и от дъждовете отчасти се акумулират в изградените микроязовири, които в община Тервел са 18 бр., а в община Крушари - 2 бр. В община Тервел завирени водни маси има в десет язовира, а в община Крушари – в един.

На територията на община Тервел 13 бр. от язовирите са общинска собственост, а 5 бр. са с неустановена собственост. В община Крушари двата изградени язовира са държавна собственост.

В разглежданата територия подземните води са разположени в два основни водоносни хоризонта. По - плиткият водоносен хоризонт (сарматски) се намира на дълбочина от 30 до 70 м от кота терен. Изградените сондажни кладенци на тази дълбочина имат дебит от 3 до 7 л/сек.

По-водообилният водоносен хоризонт (малм-валанжски) се намира на по-голяма дълбочина от кота терен - от 500 до 1500 м. Дебитът му е значително по-голям – $9 \div 30$ л/сек.

Сондажите в община Тервел са 11 бр. и са на различни собственици - общински са 5 бр., Горско стопанство – 1 бр., фирми – 5 бр.

В община Крушари сондажите са 5 бр., като всички са общинска собственост.

Минерална вода с лечебни свойства е открита при с. Безмер.

В регионален план районът попада в североизточната част на Мизийския хидрогеоложки район, в района на Северобългарското издигане. В съответствие с хидрогеоложка подялба и категоризация на водоносните структури в България (Пенчев и др., 1999) в горните части на разреза се разграничават две основни хидрогеоложки единици:

- Неогенски водоносен комплекс N (C-4);
- Долнокреден водоносен комплекс K₁ (C-3).

Неогенският водоносен комплекс е формиран в седиментите на *Одърската свита* (odN₁^{s2}) и *Франгенската свита* (frN₁^{s2}). *Одърската свита* е изградена от органогенни варовици, пясъчливи и глинести варовици, алтерниращи с глинести и глинесто-пясъчливи пластове. Дебелината на свитата варира от 4-5 m до около 50 m. Карбонатните скални разновидности са слабо напукани и частично окарстени. *Франгенската свита* заляга съгласно под *Одърската свита*, като преходът между двете свити е постепенен. Представена е основно от разнозърнести пясъци, в горните части на които се срещат лещи и прослойки от слабо споени пясъчници. Дебелината ѝ варира от 5 до 100 m. Неогенските материали залягат трансгресивно върху размита повърхност на долнокредните седименти.

В седиментите на двете свити са акумулирани порови до порово-пукнатинни по тип, ненапорни по характер подземни води, които образуват общ, но прекъснат водоносен комплекс. Дълбочината на водните нива зависи от хипсометрията на релефа и достига до 30-40 m от терена. Посоката на движение на подземния поток следва естествените наклони на релефа и е насочена към речно-овражната система. Хидравличните наклони се изменят в широки граници (от 0,004 до 0,05), средно около 0,01. Подхранването на подземните води се реализира предимно от инфилтрация на валежни води в обсега на площните им разкрития. Дренирането им се извършва от разсеяни

низходящи извори и от речно-овражната система. Част от тези води се “изливат” подземно и в напуканите и окарстени долнокредни варовици. Филтрационните параметри на неогенските материали са доста ниски – стойностите на коефициента на филтрация за пясъците и варовиците са в диапазона 0,05-1,5 m/d, а за глините и пясъчливите глинени – най-често в интервала 0,01-0,05 m/d. Модулът на подземния отток се изменя от 0,2 до 1,5 (l/s).km², а относителният дебит на кладенците е от 0,1 до 1,0 (l/s)/m. Посочените стойности категоризират неогенския водоносен комплекс като второстепенен водонос – клас С, който няма голямо стопанско значение (Пенчев и др., 1999).

Долнокредният водоносен комплекс е формиран в седиментите на *Русенската свита* (rsK₁^b), *Разградската свита* (rK₁^h) и хибридната *Разград-Русенска свита* (r-rsK₁^h). Литоложките разновидности, изграждащи посочените литостратиграфски единици, са представени предимно от аптски и баремски седименти, развити изцяло в карбонатен фациес. Представени са от редуване на разнообразни порцеланови, порцелановидни, микритни, биодетритни, оолитни варовици, асоцииращи с различно глинести, пясъчливи, органични и други ургонски варовици. В района на юг от линията Исперих-Дулово-Тервел преобладават глинесто-теригенно-карбонатните долнокредни седименти, които в северна посока преминават с постепенен преход в чисти варовици. Карбонатните седименти са засегнати от две възрастови генерации карст – палеокарст (стар, покрит и частично тампониран) и неокарст (млад, гол). Зоните на наслаждане на двете генерации обуславя висока активна порестост и значителни капацитивни възможности на целия карбонатен комплекс, а пресичането им с различни системи отворени пукнатини – неговата доста висока проводимост.

В южните части на долнокредния водоносен комплекс (в района около и на юг от гр.Тервел) подземните води са пукнатинно-карстови по тип и ненапорни по характер. Направлението им е към хидрографската мрежа, но генерално на северозапад, север и североизток. Те се подхранват от инфилтрация на валежни и от неогенския комплекс води. Дренират се от речно-овражната система и от низходящи извори с различен дебит. На север от обекта, в интензивно напуканите и окарстени карбонатни седименти подземните води са типично карстови по тип. Те формират общ ненапорен радиално разходящ поток с генерална посока на движение от юг на север, северозапад и североизток – към р. Дунав. Хидравличните градиенти варират от 0,01-0,03 (на

юг) до 0,001 (на север). В същата посока дебелината на водоносния хоризонт нараства от 20-40 m до над 250 m, а дълбочината на водните нива – от 50-150 m до 5-20 m от терена. Филтрационните характеристики на водоносния комплекс са изключително разнообразни. Коефициентът на филтрация варира от 0,03-0,5 m/d до 20 m/d, проводимостите са преимуществено 100-600 m²/d и средно около 450-500 m²/d. Средният модул на подземния отток се изменя в интервала 1,7-2,3 (l/s).km². Долнокредният водоносен комплекс (най-вече в неговата северна половина) е обект на засилена експлоатация и има много голямо стопанско значение за района. Безнапорният характер на подземните води и откритият карст го правят незащитен и особено уязвим от постъпващи от повърхността замърсители.

Почвената покривка е обусловена от геоложкия строеж и отразява влиянието на континенталните климатични условия, релефа и растителната покривка. На територията на общините Тервел и Крушари почвеното разнообразие е ограничено. Срещат се два основни почвени типа: черноземи и хумусно-карбонатни почви.

Черноземите са представени от един подтип – излужен чернозем. Това са едни от най-плодородните почви на територията. Те са с мощен хумусен хоризонт 50-80 см, а заедно с преходния достигат до 120-140 см.

Карбонатните и типичните черноземи се характеризират със слабо до средно мощен хумусен хоризонт. По механичен състав са средно до тежко песъчливо-глинести. Запазени са с органично вещество и съдържат големи количества карбонати. Неблагоприятните свойства, които притежават, са голяма водопрopusкливост и слаба водозадържаща способност. Ерозираните черноземи и сивите горски почви заемат твърде висок дял от територията – 30,3 %. Разположени са по склоновете.

Алувиално-ливадните почви се срещат в речните суходолия. Те имат най-нисък относителен дял – 5,1%. Техните свойства позволяват отглеждането на многобройни култури.

На откритите места в обработваемите земи се наблюдават проявления на ветрова ерозия. Нейно ефикасно противодействие са създадените полезащитни горски пояси, които същевременно изпълняват снегозадържащи и влагозадържащи функции в района.

През двете общини преминават изцяло или частично 11 пътя от Републиканската пътна мрежа на България с обща дължина 154,1 км:

- ✓ Републикански път II-71 - участък от 8,7 км (от км 33,4 до км 42,1);
- ✓ Републикански път III-207 - участък от 30,4 км (от км 34,7 до км 65,1);
- ✓ Републикански път III-2075 - началният участък от 9 км (от км 0 до км 9,0);
- ✓ Републикански път III-2077 - началният участък от 11,6 км (от км 0 до км 11,6);
- ✓ Републикански път III-7102 - целият участък от 18,4 км;
- ✓ Републикански път III-7103 - началният участък от 4,7 км (от км 0 до км 4,7) и последният участък от 13,2 км (от км 4,7 до км 17,9);
- ✓ Републикански път III-7105 - началният участък от 3,3 км (от км 0 до км 3,3);
- ✓ Републикански път III-7106 - последният участък от 4,6 км (от км 8,5 до км 13,1);
- ✓ Републикански път III-293 - последният участък от 27,1 км (от км 20,2 до км 47,3);
- ✓ Републикански път III-2932 - началният участък от 12,2 км (от км 0 до км 12,2);
- ✓ Републикански път III-7001 - последният участък от 10,9 км (от км 44,8 до км 55,7).

3. ОПИСАНИЕ НА ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО НА ТЕРИТОРИЯТА

Съхраненото природно наследство е един от най-ценните ресурси за развитие на страната ни и на света. ЮНЕСКО подпомага държавите в неговото опазване и популяризиране.

България е на едно от първите места в Европа по съхранена дива природа и богатство на биологичното разнообразие.

Природата в района на общините Тервел и Крушари е омайваща, живописна, изключително разнообразна, с уникална флора и фауна.

3.1.ЗАЩИТЕНИ ЗОНИ И ТЕРИТОРИИ

В териториалния обхват на МИГ Тервел – Крушари попадат изцяло или части от следните защитени зони от екологичната мрежа „Натура 2000“, по смисъла на ЗБР:

✓ ЗЗ BG0002048 „Суха река“ за опазване на дивите птици, определена съгласно чл.6, ал.1, т.3 и 4 от Закона за биологичното разнообразие (ДВ, бр.77/2002г. с изм. и доп.), обявена със Заповед № РД-853/15.11.2007 (обн. ДВ, бр. 100/2007г.) на Министъра на околната среда и водите, с изм. и доп. със Заповед № РД – 84/28.01.2013 (ДВ бр.10/05.02.2013г.);

✓ ЗЗ BG0002039 „Хърсовска река“ за опазване на дивите птици, определена съгласно чл.6, ал.1, т.3 и 4 от Закона за биологичното разнообразие (ДВ, бр.77/2002г. с изм. и доп.), обявена със Заповед № РД-767/28.10.2008 (обн. ДВ, бр. 110/2008г.) на Министъра на околната среда и водите, с изм. и доп. със Заповед № РД – 74/28.01.2013 (ДВ бр.10/05.02.2013г.);

✓ ЗЗ BG0000107 „Суха река“ за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна, определена съгласно чл.6, ал.1, т.1 и 2 от ЗБР, включена в Списъка на защитените зони, приет от Министерски съвет с Решение № 802/04.12.2007г.;

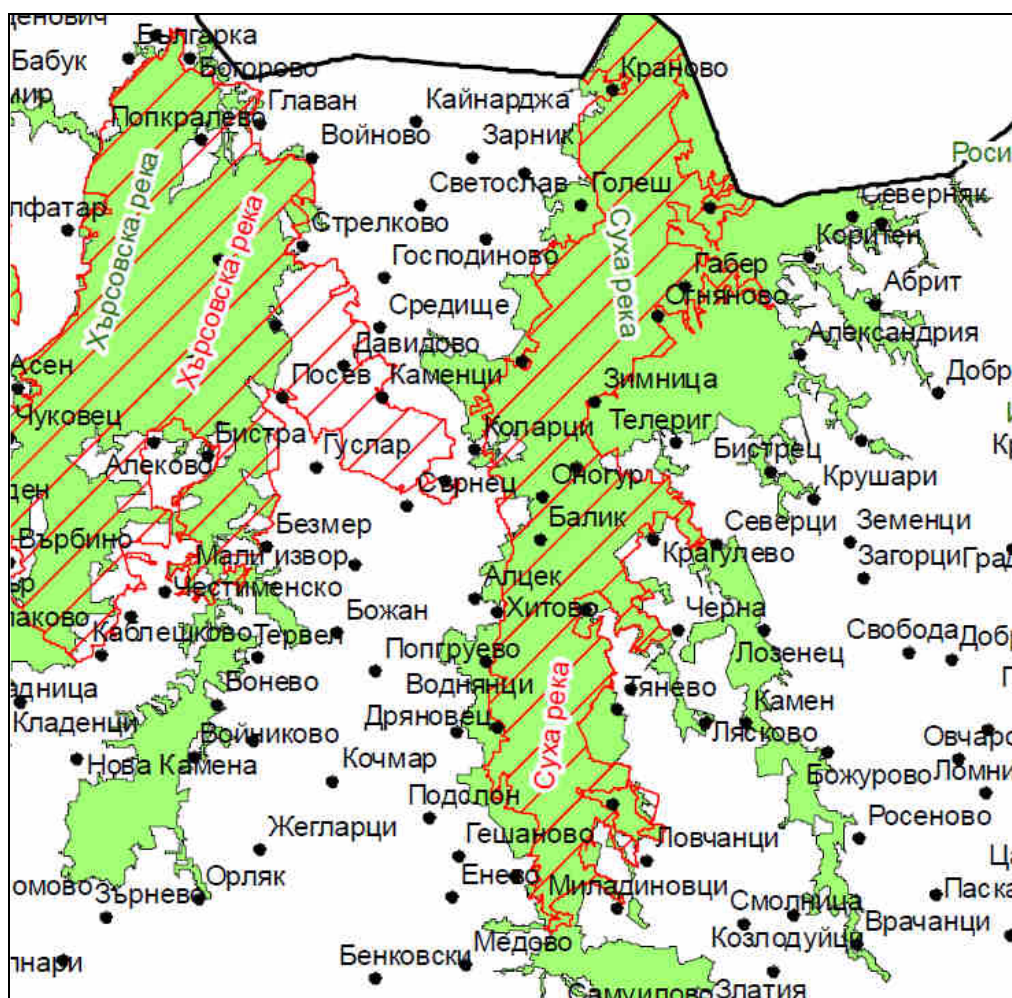
✓ ЗЗ BG0000106 „Хърсовска река“, определена съгласно чл.6, ал.1, т.1 и 2 от ЗБР, включена в Списъка на защитените зони, приет от Министерски съвет с Решение № 802/04.12.2007г.

В землищата на общините от МИГ Тервел-Крушари попадат и следните защитени природни територии по смисъла на Закона за защитените територии (ЗЗТ):

✓ Защитена местност „Суха река“, обявена със заповед № РД-538/ 12.07.2007г. с цел опазване на територията с уникален ландшафт, включващ характерни за района суходолия, запазени части от камениста степ, скални тераси, опазване местообитанията на защитени, редки и уязвими растителни и животински видове и др.;

✓ ПЗ „Александрийска гора“, обявена със заповед № 656/ 13.09.1979 г., представляваща естествена издънкова липова гора, на площ 710 дка.

Фигура 2 – Карта на ЗЗ „Суха река“ и ЗЗ „Хърсовска река“



Една от най-големите по площ защитени зони в Североизточна България е **33 „СУХА РЕКА“ с код BG0000107**, обявена по Директива за местообитанията е разположена върху 62'528,73 ха. и попада в три административни области – Добрич, Силистра и Варна. Включва 33 Суха река по Директива за птиците BG0002048 и няколко по-малки защитени територии – ЗМ Суха река, ЗМ Орловата могила, ПЗ Александрийската гора, ПЗ Пещерата и ПЗ Вратата.

Характерните за защитената зона природни местообитания и землищата от МИГ Тервел-Крушари, които обхващат са:

- ✓ Природно местообитание 3140 - *Твърди олиготрофни до мезотрофни води с бентосни формации от Chara* – с.Александрия;
- ✓ Природно местообитание 3260 - . *Равнинни или планински реки с растителност от ranunculion fluitantis callitricho-batrachion* - с.Габер, с.Балик и с.Оногур;
- ✓ Природно местообитание 6110 - *Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от Alyssso-Sedion albi* – с.Зимница;
- ✓ Природно местообитание 6210 - *Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (Festuco Brometalia) (*важни местообитания на орхидеи)* – землищата на всички населени места по протежението на Суха река;
- ✓ Природно местообитание 62A0 - *Източни субсредиземноморски сухи тревни съобщества* - с.Капитан Димитрово, с.Габер, с.Телериг, с.Зимница и с.Ефрейтор Бакалово;
- ✓ Природно местообитание 62C0 - *Понто-сарматски степи* – с.Абрит, с.Александрия, с.Добрин, с.Полковник Дяково и с.Коритен;
- ✓ Природно местообитание 6240 - *Субпанонски степни тревни съобщества* – с.Габер и с.Капитан Димитрово;
- ✓ Природно местообитание 6250 - *Панонски льосови степни тревни съобщества* – с.Капитан Димитрово, с.Коритен, с.Абрит, с.Александрия, с.Огняново, с.Телериг, с.Ефрейтор Бакалово, с.Коларци и с.Зимница;
- ✓ Природно местообитание 8210 - *Хазмофитна растителност по варовикови скални склонове* – с.Огняново, с.Ефрейтор Бакалово, с.Балик и с.Оногур;
- ✓ Природно местообитание 8310 - *Неблагоустроени пещери* - с.Балик, с.Оногур, с.Коларци, с.Ефрейтор Бакалово и с.Северци;

- ✓ Природно местообитание 9180 - *Смесени гори от съюза Tilio-Acerion върху сипеи и стръмни склонове* – с.Капитан Димитрово;
- ✓ Природно местообитание 91G0 - *Панонски гори с Quercus petraea и Carpinus betulus* – с.Коритен, с.Огняново, с.Зимница, с.Балик и с.Алцек;
- ✓ Природно местообитание 91H0 - *Панонски гори с Quercus pubescens* – с.Капитан Димитрово, с.Огняново, с.Габер, с.Зимница, с.Александрия, с.Лозенец, с.Алцек и с.Балик;
- ✓ Природно местообитание 91I0 - *Евро-сибирски степни гори с Quercus spp* – с.Огняново, с.Габер, с.Зимница, с.Телериг, с.Александрия, с.Коларци, с.Ангеларий, с.Ефрейтор Бакалово, с.Оногур, с.Каменци, с.Алцек и с.Балик;
- ✓ Природно местообитание 91M0 - *Балкано-Панонски церово-горунови гори* – с.Огняново, с.Габер, с.Зимница, с.Телериг, с.Александрия, с.Коларци, с.Ангеларий, с.Ефрейтор Бакалово, с.Оногур, с.Каменци, с.Алцек и с.Балик;
- ✓ Природно местообитание 91Z0 - *Мизийски гори от сребролистна липа* с.Огняново, с.Габер и с.Александрия.

Фигура 3- Суходолието на “Суха река“ (Пещерите при с.Огняново)



Местността обхваща долината на Суха река от с. Карапелит на юг до с. Караново на север с прилежащите и суходолия, скали и скални венци по склоновете. Реката почти изцяло се губи в карстовия терен. Между селата Ефрейтор Бакалово и Брестница тя преминава през язовир с дължина 7-8 км. Склоновете по суходолието са покрити с гори от дъб (*Quercus ceris*) и келяв габър (*Carpinus orientalis*). Откритите пространства около долината са заети от селскостопански земи и пасища.

В суходолието могат да се наблюдават интересни видове птици като защитениите Червен ангъч (*Tadorna ferruginea*), Белоопашат мишелов (*Buteo rufinus*), Малкият креслив орел (*Aquila pomarina*) и др.

Транспортният достъп се осъществява от няколко направления. Основният път, който свързва Добрич и Силистра пресича защитената зона в южната и част при Карапелит. Най-интересните за наблюдение каньон и карстови ландшафти са достъпни по третокласни пътища до с. Оногур и с. Ефрейтор Бакалово.

ЗЗ „Суха река“ с код BG0000107 обхваща следните територии от МИГ Тервел- Крушари:

Община Крушари, населено място: с. Абрит, с. Александрия, с. Бистрец, с. Габер, с. Добрин, с. Ефрейтор Бакалово, с. Зимница, с. Капитан Димитрово, с. Коритен, с. Крушари, с. Лозенец, с. Огняново, с. Полковник Дяково, с. Поручик Кърджиево, с. Северняк, с. Северци, с. Телериг.

Община Тервел, населено място: с. Ангеларий, с. Балик, с. Брестница, с. Коларци, с. Оногур.

ЗЗ “СУХА РЕКА” с код BG0002048: Едва 0,04% от територията на Суха река е поставена под защита по ЗЗТ. Има само две защитени територии, обявени с цел опазване на пещери, които имат много малка площ. През 1997 г. територията е определена от BirdLife International за Орнитологично важно място. През 1998 г. става част от КОРИНЕ място, поради европейското си значение за опазването на редки и застрашени местообитания, растения и животни, включително птици. Орнитологично важното място граничи с ОВМ RO 127 в Румъния. С решение на Министерския съвет от 2.03.2007 г. мястото е одобрено за защитена зона по ЗБР и Директива 79/409/ЕИО с код BG0002048.

Тя обхваща землищата на община Тервел - с. Коларци, с. Брестница, с. Оногур и с. Балик, и община Крушари - с. Зимница, с. Капитан Димитрово, с. Габер, с. Огняново, с. Александрия, с. Телериг, с. Ефрейтор Бакалово и с. Северци.

Предмет на опазване в защитена зона “Суха река” са следните видове птици:

Видове по чл. 6, ал.1, т.3 от Закона за биологичното разнообразие: Розов пеликан /*Pelecanus onocrotalus*/, Къдроглав пеликан /*Pelecanus crispus*/, Малка бяла чапла /*Egretta garzetta*/, Черен щъркел /*Ciconia nigra*/, Бял щъркел /*Ciconia ciconia*/, Бяла лопатарка /*Platalea leucorodia*/, Червеногуша гъска /*Branta ruficollis*/, Ръждив ангъч /*Tadorna ferruginea*/, Белоока потапница /*Aythya nyroca*/, Осояд /*Pernis apivorus*/, Черна каня /*Milvus migrans*/, Червена каня /*Milvus milvus*/, Белоопашат морски орел /*Haliaeetus albicilla*/, Египетски лешояд /*Neophron percnopterus*/, Орел змияр /*Circaetus gallicus*/, Тръстиков блатар /*Circus aeruginosus*/, Полски блатар /*Circus cyaneus*/, Степен блатар /*Circus macrourus*/, Ливаден блатар /*Circus pygargus*/, Късопръст ястреб /*Accipiter brevipes*/, Белоопашат мишелов /*Buteo rufinus*/, Малък креслив орел /*Aquila romana*/, Голям креслив орел /*Aquila clanga*/, Царски орел /*Aquila heliaca*/, Малък орел /*Hieraetus pennatus*/, Орел рибар /*Pandion haliaetus*/, Вечерна ветрушка /*Falco vespertinus*/, Малък сокол /*Falco columbarius*/, Сокол скитник /*Falco peregrinus*/, Голяма пъструшка /*Porzana porzana*/, Средна пъструшка /*Porzana parva*/, Малка пъструшка /*Porzana pusilla*/, Ливаден дърдавец /*Crex crex*/, Сив жерав /*Grus grus*/, Турилик /*Burhinus oedipnemus*/, Бухал /*Bubo bubo*/, Козодой /*Caprimulgus europaeus*/, Синявица /*Coracias garrulus*/, Сив кълвач /*Picus canus*/, Сирийски пъстър кълвач /*Dendrocopos syriacus*/, Среден пъстър кълвач /*Dendrocopos medius*/, Дебелоклюна чучулига /*Melanocorypha calandra*/, Късопръста чучулига /*Calandrella brachydactyla*/, Горска чучулига /*Lullula arborea*/, Полска бърбрия /*Anthus campestris*/, Ястребогушо коприварче /*Sylvia nisoria*/, Червеногърба сврачка /*Lanius collurio*/, Черночела сврачка /*Lanius minor*/, Градинска овесарка /*Emberiza hortulana*/.

Видове по чл.6, ал.1, т.4 от Закона за биологичното разнообразие: Голям корморан /*Phalacrocorax carbo*/, Голям ястреб /*Accipiter gentilis*/, Малък ястреб /*Accipiter nisus*/, Обикновен мишелов /*Buteo buteo*/, Северен мишелов /*Buteo lagopus*/, Черношипа ветрушка /*Falco tinnunculus*/, Орко /*Falco subbuteo*/, Черноопашат крайбрежен бекас /*Limosa limosa*/.

Защитена местност СУХА РЕКА е с площ: 2307.92 хектара и обхваща терени от: община Крушари: с. Габер, с. Ефрейтор Бакалово, с. Зимница, с. Капитан Димитрово, с. Огняново; община Тервел: с. Балик, с. Брестница, с. Коларци, с. Оногур; община Добричка: с. Воднянци, с. Дряновец, с. Житница, с. Крагулево, с. Пчелник, с. Хитово; област Силистра, община Кайнарджа: с. Голеш, с. Краново.

Обявена е за защитена местност със Заповед № РД-538 от 12.07.2007 г., а промяната в режима на дейностите е извършена със Заповед № РД-459 от 13.06.2014 г.

Целта на обявяването е опазване на територия с характерен ландшафт, включващ характерни за района суходолия, запазени части от камениста степ, скални тераси. Опазване местообитанията на защитени, редки и уязвими растителни видове, като: Волжски горицвет - *Abonis volgensis* DC., Тънкожилест пелин - *Artemisia lerchiana* Weber, Светлолюспест пелин - *Artemisia pedemontana* Balbis, Румелийска метличина - *Centaurea rumelika* Boiss., Татарско диво зеле - *Crambe tataria* Sebeyk, Брошово еньовче - *Galium rubioides* L., Емилпопов очеболец - *Potentilla emilli-popii* Nyarady, ледебуров миск - *Jurinea ledebourii* Bunge, азиатска мишовка - *Miniartia mesogitana*. Опазване местообитанията на защитени, редки и уязвими животински видове, като: лешников сънливец - *Muscardinus avellanarius*, добруджански хомяк - *Cricetus cricetus*, степна мишка - *Sicista subtilis*, лалугер - *Citellus citellus*, Късопашат ястреб - *Accipiter brevipes*, Голям ястреб - *Accipiter gentiles*, Малък ястреб - *Accipiter nisus*, Кафявоглава потапница - *Aythya ferina*, Белочела потапница - *Aythya niroka*, Скален орел - *Aquila chrysaetos*, Малък креслив орел - *Aquila pomarina*, Бухал - *Bubo bubo*, Забулена сова - *Tyto alba*, Белоопашат мишелов - *Buteo rufinus*, Орел змияр - *Circaetus galicus*, Осояд - *Pernis apivorus*, Сокол орко - *Falco subuteo*, Вечерна ветрушка - *Falco vespertinus*, Ливаден дърдавец - *Crex crex*, Орел рибар - *Pandion haliaetus*, Малък корморан - *Phalacrocorax pigmeus*. Предоставяне на възможности за научни изследвания, образователна дейност, екологичен мониторинг и развитие на устойчив туризъм.

На територията на защитената местност е забранено:

✓ строителство, с изключение на: изграждане, ремонт и реконструкция на пътища, включени в списъка на републиканските и общинските пътища съгласно чл. 3, ал. 4 от Закона за пътищата и предвидени в специализираните устройствени схеми и планове, както и изграждане на обекти от газопреносната мрежа на страната с национално значение в имоти с номера: 000114 и 000115 съгласно картата на възстановената собственост за землището на с. Балик, ЕКАТТЕ 02405, община Тервел, област Добрич;

✓ разкриване на кариери и други дейности, с които се изменят скалните образувания и естественият ландшафт;

✓ скално катерене и алпинизъм в периода 1 март - 30 юли;

✓ безпокоенето на животинските видове през размножителния период;

✓ осъществяване на горскостопански дейности в периода 1 март - 30 юли;

- ✓ осъществяване на горскостопански дейности, които водят до смяна на местните за района дървесни видове;
- ✓ палене на огън, освен на определените за това места;
- ✓ залесяване и разораване на ливадите и пасищата.

Природна забележителност АЛЕКСАНДРИЙСКАТА ГОРА е с площ 71.0 хектара и се намира в землището на с. Александрия, общ. Крушари. Обявена е за такава със Заповед № 656 от 13.09.1979 г. с цел опазване на естествена липова гора. На нейната територия е забранено:

- ✓ кастренето и повреждането на дърветата,
- ✓ късането или изкореняването на растенията
- ✓ пашата на домашни животни
- ✓ безпокоенето на диви животни и вземането на техните малки или яйцата им, както и разрушаване на гнездата и леговищата
- ✓ разкриването на кариери, провеждането на минно-геоложки и други дейности, с които се поврежда или изменя както естествения облик на местността, така и на водния и режим
- ✓ извеждането на сечи, освен ландшафтни, след съгласуване със съответната районна инспекция за опазване на природната среда
- ✓ всякакво строителство, освен в случаите, когато такова е предвидено в устройствения проект на природната забележителност

33 „ХЪРСОВСКА РЕКА“ с код BG0000106, обявена по Директива за местообитанията обхваща 36'756,70 ха. и попада в две административни области – Добрич и Силистра. Включва 33 Хърсовска река по Директива за птиците BG0002039 и Защитена местност (ЗМ) „Малък Канагьол“. През 1997 г. територията е обявена от BirdLife International за Орнитологично важно място. През 1998 г. 80% от територията е определена за КОРИНЕ място, поради европейското му значение за опазването на редки и застрашени местообитания, растения и животни, включително птици.

Фигура 4: Суходолието на „Хърсовска река“



Характерните за защитената зона природни местообитания и землищата от МИГ Тервел-Крушари, които обхващат са:

- ✓ Природно местообитание 6110 - Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от *Alyso-Sedion albi* – с.Орляк;
- ✓ Природно местообитание 6210 - Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (*Festuco Brometalia*) (*важни местообитания на орхидеи) – с.Безмер, с.Бонево, гр.Тервел, с.Войниково;
- ✓ Природно местообитание 6240 - Субпанонски степни тревни съобщества – с.Безмер, с.Честименско, гр.Тервел, с. Проф.Златарски, с.Войниково, с.Бонево, с.Нова Камена;
- ✓ Природно местообитание 6250 - Панонски льосови степни тревни съобщества – с.Безмер, с.Честименско, с.Войниково, гр.Тервел;
- ✓ Природно местообитание 6430 - Хидрофилни съобщества от високи треви в равнините и в планинския до алпийския пояс – с.Безмер;
- ✓ Природно местообитание 9180 - Смесени гори от съюза *Tilio-Acerion* върху сипеи и стръмни склонове – с.Честименско;

- ✓ Природно местообитание 91G0 - Панонски гори с *Quercus petraea* и *Carpinus betulus* – гр.Тервел;
- ✓ Природно местообитание 91H0 - Панонски гори с *Quercus pubescens* – с.Бонево, с.Проф.Златарски;
- ✓ Природно местообитание 91I0 Евро-сибирски степни гори с *Quercus spp* – с.Войниково, с.Зърнево, с.Орляк;
- ✓ Природно местообитание 91M0 Балкано-Панонски церово-горунови гори – с.Проф.Златарски, с.Войниково, с.Орляк, с.Зърнево, с.Нова камена.

Скалисто суходолие на Хърсовска река, разположено в Добруджа, югоизточно от град Силистра. На север достига до с. Войново, на юг до с. Безмер, като обхваща и суходолието на изток от село Попрусаново до село Средище. Мястото представлява суха речна долина, където водите се губят в карстовия терен. Значителна част от суходолието, главно по хълмовете, е покрита с първични дъбови гори от цер */Quercus cerris/*, на места примесени с граница */Quercus pubescens/* и виргилиев дъб */Quercus virgiliana/*. Речното корито е обрасло със смесени гори от обикновен габър */Carpinus betulus/* и полски клен */Acer campestre/*, а на места и с вторични гори и храсталаци от келяв габър */Carpinus orientalis/*, както и изкуствени топови насаждения. Ливадите по суходолието са обрасли с ксеротермни тревни съобщества с преобладаване на белизма */Dichanthium ischaemum/*, луковична ливадина */Poa bulbosa/* и др. и порядко с мезоксеротермна растителност (Бондев, 1991). Долината е сравнително права, но при село Кутловица образува много завои. На много места по суходолието има отделни ниски скали и скални масиви, които в южната и северната му част се издигат до 60-70 м височина. Около суходолията са разположени селскостопански площи.

В района на Хърсовска река досега са установени 109 вида птици, от които 23 са вписани в Червената книга на България (1985). От срещащите се видове 47 са от европейско природозащитно значение (SPEC) (BirdLife International, 2004). Като световно застрашени в категория SPEC1 е включен 1 вид, а като застрашени в Европа съответно в категория SPEC2 - 15 вида, в SPEC3 - 45 вида. Мястото осигурява подходящи местообитания за 31 вида, включени в приложение 2 на Закона за биологичното разнообразие, за които се изискват специални мерки за защита. От тях 30 са вписани също в приложение I на Директива 79/409 на ЕС. Суходолието на Хърсовска река е едно от най-значимите места в страната за червения ангъч */Tadorna ferruginea/*, късопръстия ястреб */Accipiter brevipes/*, черната каня */Milvus migrans/*, малкия

креслив орел /*Aquila pomarina*/ и белоопашатия мишелов /*Buteo rufinus*/, където тези видове гнездят в значителни количества. По Хърсовска река са се срещат представителни гнездови популации и група от видове, характерни за откритите пространства и преходните местообитания на границата на гората – градинската овесарка /*Emberiza hortulana*/, синявицата /*Coracias garrulus*/, горската чучулига /*Lullula arborea*/, полската бърбрица /*Anthus campestris*/, червеногърбата сврачка /*Lanius collurio*/ и челночелата сврачка /*Lanius minor*/. В района преди много години са гнездили белоглавият лешояд /*Gyps fulvus*/ и скалният орел /*Aquila chrysaetos*/. Реещите се птици използват суходолието на Хърсовска река като миграционен коридор – част от западно-черноморския прелетен път *Via Pontica*. Независимо че не са правени цялостни проучвания на миграционните потоци в района, е установено че от тук прелитат ята бели щъркели /*Ciconia ciconia*/, а също и грабливи птици, включително световно застрашеният степен блатар /*Circus macrourus*/.

Отвесните скали и склонове са пронизани от пещери, които са местообитания на редки птици като голямата дропла (*Otis tarda*), яребица (*Perdix perdix*), керкenez (*Falco tinnunculus*), дебелоклюна чучулига (*Melanocorypha calandra*), степен орел (*Aquila rapax*) и др. Растителността е със силно степно влияние. В горските формации се наблюдават цер, габър, липа, благун, клен и горун.

33 „Хърсовска река“ с код BG0000106 обхваща следните територии от МИГ Тервел- Крушари: гр. Тервел и селата от община Тервел - с. Безмер, с. Бонево, с. Войниково, с. Главанци, с. Градница, с. Зърнево, с. Каблешково, с. Кладенци, с. Нова Камена, с. Орляк, с. Полковник Савово, с. Професор Златарски, с. Честименско.

33 “ХЪРСОВСКА РЕКА” с код BG0002039, обхваща землищата на с. Честименско, с. Сърнец, с. Ангеларий, с. Безмер, с. Гуслар, с. Главанци, с. Професор Златарски, с. Каблешково, община Тервел, с обща площ 354 286,270 дка.

Предмет на опазване в защитената зона са следните видове птици:

Видове по чл. 6, ал. 1, т. 3 от Закона за биологичното разнообразие: Черен щъркел (*Ciconia nigra*), Бял щъркел (*Ciconia ciconia*), Червен ангъч (*Tadorna ferruginea*), Осояд (*Pernis ptilorhynchus*), Черна каня (*Milvus migrans*), Египетски лешояд (*Neophron percnopterus*), Орел змияр (*Circus gallicus*), Степен блатар (*Circus macrourus*), Ливаден блатар (*Circus pygargus*), Малък креслив орел (*Aquila pomarina*), Малък орел (*Hieraetus pennatus*), Късопръст ястреб (*Accipiter brevipes*), Белоопашат мишелов (*Buteo rufinus*), Бухал (*Bubo bubo*),

Козодой (*Caprimulgus europaeus*), Земеродно рибарче (*Alcedo atthis*), Синявица (*Coracias garrulus*), Сив кълвач (*Picus canus*), Черен кълвач (*Dryocopus martius*), Среден пъстър кълвач (*Dendrocopos medius*), Сирийски пъстър кълвач (*Dendrocopos syriacus*), Късопръста чучулига (*Calandrella brachydactyla*), Горска чучулига (*Lullula arborea*), Полска бърбица (*Anthus campestris*), Червеногърба сврачка (*Lanius collurio*), Черночела сврачка (*Lanius minor*), Ястребогушо коприварче (*Sylvia nisoria*), Градинска овесарка (*Emberiza hortulana*);

Видове по чл. 6, ал. 1, т. 4 от Закона за биологичното разнообразие: Малък ястреб (*Accipiter nisus*), Обикновен мишелов (*Buteo buteo*), Черношипа ветрушка (Керкenez) (*Falco tinnunculus*), Сокол орко (*Falco subbuteo*), Пчелояд (*Merops apiaster*).

Поетите ангажименти на Р България по изпълнението на Директива 79/409 и Директива 92/43 и съгласно прякото действие на двете директиви, посочените по-горе защитени зони подлежат на превантивни мерки на опазване и защита. Предвидените дейности на териториите на защитените зони трябва стриктно да следват изискванията на Закона за биологичното разнообразие за превенция и поддържане на благоприятно природозащитно състояние на видове и местообитания.

Не съществуват централни правителствени органи, които да отговарят за управлението на обекти по НАТУРА 2000, подобно на дирекциите за природни паркове. Това е децентрализирана система, което предполага необходимост от високо ниво на знания за всички ръководители, относно изискванията на конкретната територия НАТУРА 2000. И освен това предполага наличие на много добра комуникация и координация между тях.

В България все още няма разработени финансови механизми, които да определят икономическата стойност на така предвидените екологични услуги (защита на биологичното разнообразие и ландшафта) и да предоставят на собствениците достъп до икономическата стойност на техните земи.

Важно е да кажем, че не съществува формално ограничение за кой собственник – частник, община, църква, горски структури, да предложи и извърши конкретни дейности, насочени към поддържане или възстановяване на местообитания и видове. Особено общините биха могли да бъдат сред основните участници в разработването на планове за управление на НАТУРА 2000.

3.2.РАСТИТЕЛНОСТ

Разнообразието на релефа, почвените характеристики и климатът обуславят значителното биологично разнообразие на територията на двете общини. Горските екосистеми в района са много ценни в икономически, екологичен и социален аспект, тъй като поддържат богат растителен и животински свят и имат важни водорегулиращи, противоерозионни, рекреационни и естетически функции. Горите и горските площи са пръснати и образуват отделни комплекси и масиви разделени от обработваеми земи. Преобладаващите дървесни видове на територията на МИГ Тервел – Крушари са цер и акация, като се срещат още и сребролистна липа, полски ясен, американски ясен, гледичия, черница, черен бор и други.

Най-обширни са горските масиви в района на с. Ефрейтор Бакалово и по склоновете на двата бряга на Суха река край селата Коларци, Оногур, Балик, Зимница. При тях се срещат видовете на дъба – цер, благун и по-рядко - дръжкоцветен дъб. Срещат се и полски ясен, полски бряст, сребролистна липа, дива круша, ябълка, а, на места, и насаждения от салкъм и топола.

Насажденията, които образуват най-разпространените дървесни видове - цер, габър, благун, сребролистна липа и клен, понастоящем са предимно от издънков произход (поради нискостъбленото им стопанисване в миналото), а по състав са както чисти, така и смесени. Върху най – стръмните и девастирани терени, естествената горска растителност се състои от келяв габър, мъждрян, клен и по рядко от слабопродуктивни цер, благун, габър, бряст и други. Под склопа на голяма част от естествените насаждения келявия габър заедно с мекиша, дряна, леската и други са образували гъст подлес. В резултат на залесителната дейност са създадени горски масиви от сребролистна липа, червен дъб, планински ясен, явор, шестил и др. Покрай суходолията със защитна цел (държавни защитни горски пояси) са създадени смесени култури от акация, гледичия, махалебка, планински ясен, зарзали, череши и други. В долините, суходолията и на някои равнинни терени са създадени култури от клонови тополи. Сравнително малко е участието на иглолистните култури. Представени са главно от черния бор. Многогодишната стопанска дейност на човека се е отразила благоприятно върху общото състояние на гората. Изменен е видовият състав на дървостойките с цел получаване на по-ценна дървесина и по-пълно използване почвеното плодородие. Основни нарушения в горския фонд са незаконните сечи, причиняващи унищожаване на дървесни видове. Главните сечи се извеждат с цел подсигуряване естественото възобновяване на съответните насаждения с основния дървесен вид. Мерките за възстановяване състоянието и устойчиво

ползване на горите в района следва да се търсят в изпълнение изискванията на Закона за горите и съвременните концепции във водещата европейска практика.

През пролетта разцъфтяват лисичина, синчец, горско кукувиче грозде и момкова сълза. По-късно се появяват няколко вида теменуги, червен божур, тревиста перуника, жълтурче, кокошка и лютикова съсънка.

През лятото настъпва цъфтежът и на други видове. Обширните ливади около селата Капитан Димитрово и Коритен се изпъстрят с цветовете на македонското червеноглавче, австрийски лен и риган. През първата половина на лятото ливадите приютяват и по-рядко срещани видове като брокова лепка, диво татарско зеле, пъстра перуника, гигантски карамфил, ледебуров миск. Така съхранените през вековете късчета дива степ придават специфичност на района и са рядкост за равнинната екосистема.

В местността „Кьостата”, землище с.Нова Камена и с.Орляк и землище с.Безмер се намират естествени находища на червен божур, горицвет и момкова сълза. Те са защитени растения. Достъпът до обекта за туристически посещения е предпоставка за развитие на екологично-познавателен туризъм.

От *хростовидните* съобщества са разпространени обикновен и кучешки дрян, обикновена леска, европейски чашкодрян, обикновен глог, шипка, драка и др.

Описани са повече от 120 вида *лечебни растения*. По-широко разпространение от тях имат: бял равнец, горска ягода, мащерка, жълт кантарион, комунига и др.

Растителността на Суха река по степния си характер наподобява резерват Калиакра. При тревистите съобщества преобладават сухолюбивите и калциеволюбивите видове.

На територията на общини Тервел и Крушари има обявени по Закона за биологичното разнообразие и вписани в електронния регистър 5 бр. вековни дървета.

Таблица 2: Вековни дървета на територията на МИГ Тервел-Крушари

Вековни дървета	Заповед за обявяване №	Землище/Местност	Години *	Височина (м)	Обиколка (м)
Дъб – космат/летен/ Quercus pubescens	1037/16.05.1961	На 4 км. от гр.Тервел, край шосето за с.Божан	370/427	16	4,85
Дъб – космат/летен/ Quercus pubescens	1037/16.05.1961	гр.Тервел (местност „Гьолджука“)	170/227	18	3,40

Вековни дървета	Заповед за обявяване №	Землище/Местност	Години *	Височина (м)	Обиколка (м)
Дъб – космат/летен/ Quercus pubescens	1040/16.05.1961	гр.Тервел (площада)	350/407	12	4,80
Дъб – космат/летен/ Quercus pubescens	1037/16.05.1961	с.Безмер, общ.Тервел (центъра на селото)	Липсват данни	15	3,80
Дъб – космат/летен/ Quercus pubescens	607/28.08.2015	с.Полковник Дяково (поз.имот 052247)	250/253	15	5,50

*първата цифра показва на колко години е вековното дърво към датата на обявяването му за вековно, а втората цифра показва годините му към 2018 година

3.3.ЖИВОТИНСКИ СВЯТ

Скритите в Добруджанската равнина долове, скални и горски участъци на Суха и Хърсовска реки са дали убежище на диви животни – дребни и едри бозайници, земноводни, влечуги. В горските участъци се срещат катерици, обикновен и лешников сънливец, благороден елен, сърна и дива свиня. Счита се, че могат да бъдат намерени също къртица, таралеж (защитен вид), обикновен сънливец, сляпо куче и редкия за България вид – скачаща степна мишка. Тук от отколешни времена са намирали и все още намират подслон стада благородни елени, сърни, диви прасета, зайци, но най-богат е птичият свят.

Суходолията приютава много и различни видове птици. Тук те намират подходящи места за гнездене и хранене. Ориентацията на Суха и Хърсовска реки в посока север-юг ги прави удобен коридор не само за миграция, но и за разселване в северна посока на видовете с южно разпространение – червенокръста лястовица, червеноглава сврачка, испанско врабче и други.

Сравнително голямо е разпространението на грабливи птици. Скалните корници са предпочитано място за гнездене на белоопашатия мишелов, керкенеза и бухала. По поречието гнездят малкият креслив орел, орелът змияр, черната каня, осоядът, големият, малкият и късопръстестият ястреби, соколът орко, вечерната ветрушка и обикновеният мишелов. Тези видове използват пасищата и откритите пространства по ръба на каньона за ловуване.

Горските масиви са добро убежище за кълвачите. От всичките 10 вида, срещащи се в България, в района гнездят 8. Особено характерен е средният пьстър кълвач.

В Суха река са установени 192 вида птици, от които 80 са вписани в Червената книга на България (под печат) като редки или застрашени от изчезване. От срещащите се видове 90 са от европейско природозащитно значение (СПЕС)

(BirdLife International, 2004). Като световно застрашени в категория SPEC1 са описани 10 вида, а като застрашени в Европа съответно в категория SPEC2 - 24 вида, в SPEC3 - 56 вида. Мястото осигурява подходящи местообитания за 72 вида, включени в Приложение 2 на ЗБР, за които се изискват специални мерки за защита. От тях 66 са вписани също в Приложение I на Директива 79/409/ЕИО. Суха река е едно от най-значимите места в страната за червения ангъч *Tadorna ferruginea*, белоопашатия мишелов *Buteo rufinus*, малкия креслив орел *Aquila pomarina* и бухала *Bubo bubo*, където тези видове гнездят в значителни количества (Приложение 10 и 11). В мястото се срещат представителни гнездови популации и групи от видове, характерни за откритите пространства и преходните местообитания на границата на гората – градинската овесарка *Emberiza hortulana*, синявицата *Coracias garrulus*, късопръстата чучулига *Calandrella brachydactyla*, горската чучулига *Lullula arborea*, полската бъбрица *Anthus campestris*, совоокия дъждосвирец *Burchinus oedicnemus*, ястребогушото коприварче *Sylvia nisoria*, червеногърбата сврачка *Lanius collurio* и черночелата сврачка *Lanius minor*. Суха река е един от най-важните миграционни коридори в Добруджа, като се явява типично място с тесен фронт на миграция за щъркели и грабливи птици по западночерноморския прелетен път *Via Pontica*. Ежегодно по време на есенна миграция оттук преминават повече от 37 000 щъркели и 5000 грабливи птици. Част от птиците продължават своя път към долината на р. Провадийска, а друга част - към долината на р. Батова.

По-долу са изброени някои от застрашените животински видове, които се срещат на територията на МИГ Тервел-Крушари:

✓ Горски бекас (*Scolopax rusticola* L.) - Като прелетна птица преминава през март-април, а наесен – през септември-октомври, като редовно зимува в по-топлите и малоснежни райони на страната. През време на прелета обитава по-влажни места в крайнини на гори, поляни, места с единични групи дървета и храсти, разсадници, обрасли мочурища и околности на водоеми. У нас е много рядък гнездещ вид, разпространен главно в Рила, Пирин, Родопите и Стара планина, по-рядко – в Странджа. През последните 50 години е драстично намалял у нас както като гнездещ, така и като мигриращ вид. Рядък вид, включен в „Червена книга на България, том 2. На територията на общините Тервел и Крушари не е регистриран през гнездовия период, а само по време на миграция. Опазването на старите широколистни гори е от първостепенно значение за бекаса.

✓ Малък креслив орел (*Aquila pomarina*) - Малочислен гнездещ вид у нас, най-разпространен из равнинните и нископланински широколистни гори в

Източна България. Включен в Червената книга на България и в Приложение 1 на Директивата за птиците. Гнезди винаги на дървета, обикновено в непристъпни долове. Гнездото му е с диаметър над 1 м. Храни се в прилежащите открити местообитания- ниви, пасища и степи. Ловува най-вече различни дребни гризачи и насекомоядни. Прелетен, долита във втората половина на март и отлита през октомври. Над страната преминава интензивна транзитна миграция, особено по Черноморското крайбрежие. На териториите на двете общини не е регистриран през гнездовия период, а само по време на миграция в ЗЗ „Суха река” в землището на с. Балик, с. Брестница, с. Коларци, с. Оногур, с. Габер, с. Ефрейтор Бакалово, с. Зимница, с. Капитан Димитрово, с. Огняново и в ЗЗ „Хърсовска река” в землището на с. Ангеларий, с. Безмер, с. Главанци, с. Гуслар, с. Каблешково, с. Професор Златарски, с. Сърнец, с. Честименско.

✓ Червен ангъч (*Tadorna ferruginea*) - Храни се със зелени частни на водни и сухоземни растения, семена и дребни водни животни. Обитава реки, блата, езера, язовири, бракични водоеми и морски крайбрежия. У нас се среща и в малки микроязовири.

Гнезди под земята в дупки на лисици или язовци, понякога в съжителство с тях, в дупки в скали и отвесни земни откоси, както и в хралупи на дървета. Снася 5 – 13 яйца, има едно поколение годишно през периода март-юни.

У нас се среща рядко в суходолията на Суха и Хърсовска реки. Зимува в Източното Средиземноморие и по поречието на р. Нил. Пролетната миграция е през февруари- март, а есенната – през септември-октомври. *Природозащитен статус в България* -критично застрашен.

✓ Орел змияр (*Circaetus gallicus*) - Рядък вид, включен в Приложение 1 на Директивата за птиците на ЕС и в Червената книга на България. Гнезди на стари дървета в малко посещавани горски участъци. Прелетен. Храни се с влечуги, дребни бозайници и птици. На разглежданата територия не е регистриран през гнездовия период, а само по време на миграция в ЗЗ „Суха река” в землището на с. Балик, с. Брестница, с. Коларци, с. Оногур, с. Габер, с. Ефрейтор Бакалово, с. Зимница, с. Капитан Димитрово, с. Огняново и в ЗЗ „Хърсовска река” в землището на с. Ангеларий, с. Безмер, с. Главанци, с. Гуслар, с. Каблешково, с. Професор Златарски, с. Сърнец, с. Честименско.

✓ Малък орел (*Hieraetus pennatus*) - Малоброен и застрашен от изчезване вид у нас и в Европа. Включен в Червената книга на България и в Приложение 1 на Директивата за птиците на ЕС. У нас има по-малко от 200 двойки, повечето от тях гнездещи в Източна България. Гнезди в равнинни,

предпланински и нископланински широколистни гори, най-често дъбови, по-рядко- букови. Гнездата си устройва на високи дървета в труднодостъпни места. Прелетен вид, пристига през април и отлита през септември- началото на октомври. Ловува из пасища и степи като предпочита лалугери, мишевидни гризачи, влечуги и по-рядко- дребни птици. На територията на ДЛС Тервел не е регистриран през гнездовия период, а само по време на миграция в ЗЗ „Суха река” в землището на с. Балик, с. Брестница, с. Коларци, с. Оногур, с. Габер, с. Ефрейтор Бакалово, с. Зимница, с. Капитан Димитрово, с. Огняново и в ЗЗ „Хърсовска река” в землището на с. Ангеларий, с. Безмер, с. Главанци, с. Гуслар, с. Каблешково, с. Професор Златарски, с. Сърнец, с. Честименско.

✓ Шипобедрена костенурка (*Testudo graeca*) – Вписана в Червената книга като застрашен вид, а в ЗБР – Приложения II и III. Гръбният панцер (карпаксът) е жълтеникав с черни петна, коремният (пластронът) – жълтеникав до светло маслинозелен. Главата, шията и крайниците са мътно зеленикави и жълтокафяви. На задната страна на бедрата ма по една конична рогова брадавица. На дължина достига до 30 см. Обитава най-често сухи припечни карстови терени. Зимата прекарва в сън, като се заравя в дупки. Размножава се през март-април. През юни-юли женската изравя с крайниците си трапчинки и снася 2-8 яйца. В един сезон женската снася яйца три пъти, така че една женска снася средно по 16 яйца. Инкубацията им продължава около 2-3 месеца. Храни се с треви, листа, плодове, понякога със земни червеи, охлюви и др. Среща се в различни части на териториите на общините Тервел и Крушари. За защита на вида, от съществено значение е опазването на високостъблените дъбови и букови гори главно с южни изложения и на храсталаците е от ключово значение за вида. Също така не бива да се употребяват химически средства за защита в селското и горското стопанство.

✓ Шипоопашата костенурка (*Testudo hermanni*) - Вписана в Червената книга като застрашен вид, а в ЗБР – Приложения II и III. По външен вид наподобява шипобедрената костенурка, но на задната страна на бедрата няма брадавици и опашката накрая завършва с рогов шип. На дължина достига 37 см, маса – 6,5 кг. Начинът ѝ на живот е както на шипобедрената костенурка. Среща се в различни части на териториите на общините Тервел и Крушари. За защита на вида, от съществено значение е опазването на високостъблените дъбови и букови гори главно с южни изложения и на храсталаците е от ключово значение за вида. Също така не бива да се употребяват химически средства за защита в селското и горското стопанство.

✓ Смок мишкар (*Elaphe longissima longissima* Laurenti) - Обитава предимно влажни места из широколистни гори или мезофилни ливади с храстова

растителност, понякога на скалисти терени. Копулацията е в края на май до средата на юни. Снася 2- 10 яйца в края на юни до първото десетдневие на юли, най-често в хралупи и други места с гниеца дървесина. Половата зрелост настъпва на третата пролет. В общините Тервел и Крушари се среща сравнително често в по-ниските гори, заети от дъб, липа, габър и келяв габър. Заstraшен вид, включен в „Червена книга на България, том 2, стр. 39”.

✓ Сив кълвач (*Picus canus*) - Рядък и бързо намаляващ вид у нас, включен в Приложение 1 на Директивата за птиците на ЕС, включен и в новата Червена книга на България. Обитава стари букови, дъбови, крайречни и смесени гори. На територията на двете общини се среща рядко в различни места.

✓ Среден пъстър кълвач (*Dendrocopos medius*) - Рядък и бързо намаляващ вид у нас, включен в Приложение 1 на Директивата за птиците на ЕС. Обитава стари дъбови, букови, габъррови, липови и крайречни гори. Среща се често в разглежданата територия.

✓ Черен кълвач (*Dryocopus martius*) - Обитава стари букови, иглолистни и смесени планински гори до горната им граница; по-рядко нископланински и равнинни гори. Гнезди в стари дървета с хралупи. Най-рано брачни прояви са установени в началото на март, а напуснали гнездото малки в началото на май. Люпилото е от 4-5 яйца, мътенето продължава 12-14 дни, а престоят на малките в гнездото 24-28 дни. При загуба на първото люпило прави второ люпило. В стари гори гнездовият участък обхваща 100-300 ха, а в горите с малко количество стари и умиращи дървета – 1000-1600 ха. Рядък вид, включен в „Червена книга на България и в Приложение 1 на Директивата за птиците на ЕС. На разглежданата територия се среща често в различни места на стопанството. Гнезди по суходолието на Хърсовска река в ЗЗ „Хърсовска река” в землището на с. Ангеларий, с. Безмер, с. Главанци, с. Гуслар, с. Каблешково, с. Професор Златарски, с. Сърнец, с. Честименско.

✓ Осояд (*Pernis apivorus*) - Обитава разнообразни стари гори, най-често дъбови и иглолистни, а също букови в съседство с поляни и ливади от морското равнище до около 1800 m н.в. Гнездото е добре скрито в основата на страничен клон на височина 10-20 m. Заstraшен вид, включен в „Червена книга на България, том 2 и в Приложение 1 на Директивата за птиците на ЕС. Храни се главно с ципокрили насекоми – оси, пчели и др. На територията на двете общини гнезди по суходолието на Суха река в землището на ЗЗ „Суха река” в землището на с. Балик, с. Брестница, с. Коларци, с. Оногур, с. Габер, с. Ефрейтор Бакалово, с. Зимница, с. Капитан Димитрово, с. Огняново.

✓ Голям ястреб (*Accipiter gentilis*) рядък вид, включен в Червената книга на

България. Гнезди в разнообразни гори, както в планините така и в равнини, вкл. в стари горски култури. Предпочита дъбови и крайречни гори. Храни се основно с птици –сойки, гълъби, врани, кокошеви, дроздове, а понякога и патици. Постоянен вид. На разглежданата територия се среща рядко, най-вече по суходолията на Суха река в ЗЗ „Суха река” в землището на с. Балик, с. Брестница, с. Коларци, с. Оногур, с. Габер, с. Ефрейтор Бакалово, с. Зимница, с. Капитан Димитрово, с. Огняново и в ЗЗ „Хърсовска река” в землището на с. Ангеларий, с. Безмер, с. Главанци, с. Гуслар, с. Каблешково, с. Професор Златарски, с. Сърнец, с. Честименско.

✓ Малък ястреб (*Accipiter nisus*) - Включен в Червената книга на България. Гнезди в разнообразни гори, предимно в планините. Предпочита иглолистни и букови гори. Храни се основно с дребни врабчоподобни птици. Среща се целогодишно у нас, като през зимата идват птици от северни райони на Европа. На разглежданата територия се среща рядко, най-вече по суходолията на Суха река в ЗЗ „Суха река” в землището на с. Балик, с. Брестница, с. Коларци, с. Оногур, с. Габер, с. Ефрейтор Бакалово, с. Зимница, с. Капитан Димитрово, с. Огняново и в ЗЗ „Хърсовска река” в землището на с. Ангеларий, с. Безмер, с. Главанци, с. Гуслар, с. Каблешково, с. Професор Златарски, с. Сърнец, с. Честименско.

✓ Бухал (*Bubo bubo* L.) - Обитава скалисти терени, проломи, рядко в стари широколистни гори и обрасли с гъста растителност места. Среща се предимно в равнините и ниските планини. Брачният период започва през януари-февруари. Гнезди в скални пукнатини и надвеси, на земята и рядко в хралупи на дървета или стари гнезда на дневни грабливи птици на дървета. Не строи гнезда, снася в някоя ниша или ямка на скален корниз или малка пещеричка. В края на март снася 2-4 яйца. Малките започват да летят през юли. Застрашен вид, включен в „Червена книга на България/ново издание/ и в Приложение 1 на Директивата за птиците на ЕС. Храни се с разнообразни животни- зайци, дребни лисици и порове, таралежи, гризачи, птици, включително други нощни и дневни грабливи птици и чапли и др. Среща се рядко и единично на територията на двете общини по суходолието на Хърсовска река в ЗЗ „Хърсовска река”.

✓ Горска ушата сова (*Asio otus*) - Защитен вид, среща се във всякакви типове гори- иглолистни, широколистни и смесени, в равнини, низини и планини, в крайречни гори и групи дървета сред полето, и дори на единични дървета, нерядко и в паркове. Постоянен вид, през зимата се групира на големи ята, които денуват винаги на едни и същи дървета, с години. Най-често това са иглолистни дървета в клоните на които птиците са незабележими.

Нерядко зимните концентрации са в селища или в крайнините им. Храни се с разнообразни животни- най-вече мишевидни гризачи, но също птици, насекомоядни и др. Среща се рядко в разглежданата територия. Включен е в приложение III на ЗБР.

✓ Козодой (*Caprimulgus europaeus*) - застрашен вид, включен в Приложение I на Директивата за птиците. Нощна птица с бърз и безшумен полет, която лови насекоми във въздуха, но понякога се храни и на земята, разнообразявайки диетата си с червеи, охлюви, дребни жабчета и др. След залез издава присъствието си с характерен монотонен механичен звук, наподобяващ монотонно жабешко крякане, заради което в съчетание с външността си е наричан още летяща жаба. Издава и редица други звуци, които през брачния период са съпроводени с маневрен полет и шумно припляскване с криле. През деня лежи неподвижно на земята или кацнал на дебел хоризонтален клон и благодарение на отличния си камуфлаж е почти незабележим. Обитава гори, но се среща и в открити местности с храстова растителност, дори и в полупустинни райони. Широко разпространена птица в горите и храсталаците из община Тервел в ЗЗ „Хърсовска река” в землището на с. Ангеларий, с. Безмер, с. Главанци, с. Гуслар, с. Каблешково, с. Професор Златарски, с. Сърнец, с. Честименско.

✓ Черна каня (*Milvus migrans*) - Гнездещо-прелетен, преминаващ и отчасти зимуващ вид. През размножителния сезон и по време на скитания и миграция е най-често по суходолието на Суха река и Хърсовска река, в равнинни и хълмисти райони. Има предпочитание към места в близост до влажни зони, дори при засилен антропогенен натиск. Гнезди поединично или в разредени колонии в короната на някое подходящо яко дърво, на средата на височината му, в близост до вода. Снасят най-често три яйца. Отглеждат едно люпилко годишно. Събира се на групи по време на хранене, скитане, почивка и миграция. Полифаг, храни се с мърша, често отнема плячката на други птици, лови насекоми и дребни гръбначни животни. Моногамни птици.

Пещерите и подземните образувания във вътрешността на Добруджа, долините на Суха и Хърсовска река, заедно с техните притоци, са дали убежище на значителен брой прилепи. Прилепите са една от най-широко представените групи бозайници в българската фауна. Броят на установените до момента у нас видове е 30, което представлява една трета от всички бозайници в страната.

На територията на МИГ Тервел-Крушари убежище намират 14 вида прилепи, от които 6 в списъка на световно застрашените видове. 32 вида птици са с

международен природозащитен статус - редки и застрашени видове, вписани в Червената книга.

Поради слабото антропогенно въздействие върху природната среда, животинският свят на територията на общината е относително добре съхранен и разнообразен. Макар и с необилни и в недобро състояние популации, интерес за ловен туризъм представляват дивата свиня, благородният елен, сърната, лисицата, дивият заек, а от пернатия дивеч – фазан, яребица и пъдпъдък. В горите се срещат чакал, дива котка, катерица, златка, белка, язовец и други.

3.4.ПРИРОДНИ ОБРАЗУВАНИЯ

Климатичните условия, времето и рушителното действия на природните стихии са спомогнали за образуването на множество скални феномени на територията на България. Много от тях са се превърнали в желани туристически дестинации, събират туристи от цял свят за да разкрият пред тях чудото на природата.

Други, по-малки единични скални образувания, се издигат самостоятелно из най-различни местности на страната – най-известните от които са тези, за които местните жители разказват чудати легенди ...

През 2009 г. в рамките на Проект № BG161PO001/4.2-01/2008/010 „Споделяне на успешни европейски практики в алтернативния туризъм - ключ към устойчиво регионално развитие в общините Крушари и Тервел” е направен „Анализ на потенциала на общини Крушари и Тервел за развитие на туризма“. Той показва необходимост от междуобщинско сътрудничество за реализиране на туристическия потенциал, базиран от една страна на общ природен феномен, обща история и култура, общи логистични проблеми и от друга страна на близостта на територията до туристическите потоци от Северното Черноморие. При изготвянето на анализа е извършено картиране на туристическите забележителности, сред които са и някои от по-големите пещери на територията на община Крушари и Тервел.

В двете общини са картирани общо 61 пещери, разположени по поречието на Суха река. Много от тях са не само естествени природни образувания, а представляват и исторически паметници – „това са едни от най-ранните скални манастири, документиран в Долнодунавските земи, Добруджа, на Балканите и въобще в Европа. Разположени са по бреговете на р.Суха и съседното сухоречие (при Думбравени), като най-голямото съсредоточие е около ранновизантийските кастели от IV-VI в. до с. Балик (античната Адина),

Оногур (античният Палматис) и Голеш (късноантичния Св. Кирил). Тук нагледно добиваме впечатление за основните монашески практики през V-VI в." (ст. н. с. д.и.н. Георги Атанасов).

Скалният манастир в местността „Шан кая“ , който се намира източно от с. Оногур е разположен в отвесните скали на левия бряг на суходолието Суха река, над язовир Оногур. Манастирът принадлежи към добруджанската колония скални манастири пръснати из сухоречието на Суха река, които са възникнали през късната античност (IV-VI в.), повечето в близост до ранновизантийски крепости (при с. Оногур това е античният кастел Палматис). Според историците (Г. Атанасов) това са едни от най-старите скални манастири в Европа. Допуска се, че монасите са дошли тук от Изтока, следствие на персийските нашествия към Сирия и Палестина V-VI век. Има голяма вероятност в този регион да се е подвизавал самия св. Йоан Касиан, който преди това се е възпитавал в монашески добродетели в Египет, след което, около началото на VI век, е дошъл и ги е приложил в Добруджа. По-късно отива в Константинопол, в Рим и пренася практиката на скалните манастири от Добруджа в Западна Европа, където и днес са на почит като основен стълб на монашеството.

Скалният манастир „Асар евлери“ се намира в подножието на ранновизантийска и ранносредновековна крепост край с.Балик. Манастирският комплекс включва църква, погребален параклис и общежително спално помещение, оформени през V-VI в. Църквата е с голям наос 3.20 / 4.80 м с правилна опсида върху източната стена и обширен притвор. Има и кладенец за вода, който достига до реката. Южно от църквата е манастирското спално помещение с дължина 11.60 м и ширина 4.00 м. По стените има няколко ниши, а в северния край скална тоалетна. Северно от църквата е погребалният параклис с дължина 4.40 м и ширина 7.30 м. Върху източната стена е оформена олтарна ниша, а в пода са вкопани няколко гробни камери. Северно от църквата по малък коридор и изсечена в скалата пътечка се достига до няколко килии.

Скалният манастир ”Гяур евлери“ е разположен върху десния бряг на р. Суха, в землището на с.Ефрейтор Бакалово. Някои изследователи го сочат за най-големият ранновизантийски скален манастир от V-VI в. в България. Манастирският комплекс е разположен на три нива и включва църква, параклис, игуменарница и голяма общежително скално помещение. Централната църква католикон е старателно изсечена с наос под формата на

квадрат с дължина 3.10 м и височина 1.90 м. Върху източната стена е оформен триделен олтар. По коридор се достига до голямо общомонашеско скално помещение, в което е вдълбан кладенец за вода. Църквата има квадратен притвор, а до него параклис с правоъгълна апсида. Северно от параклиса има трапезария и игуменарница.

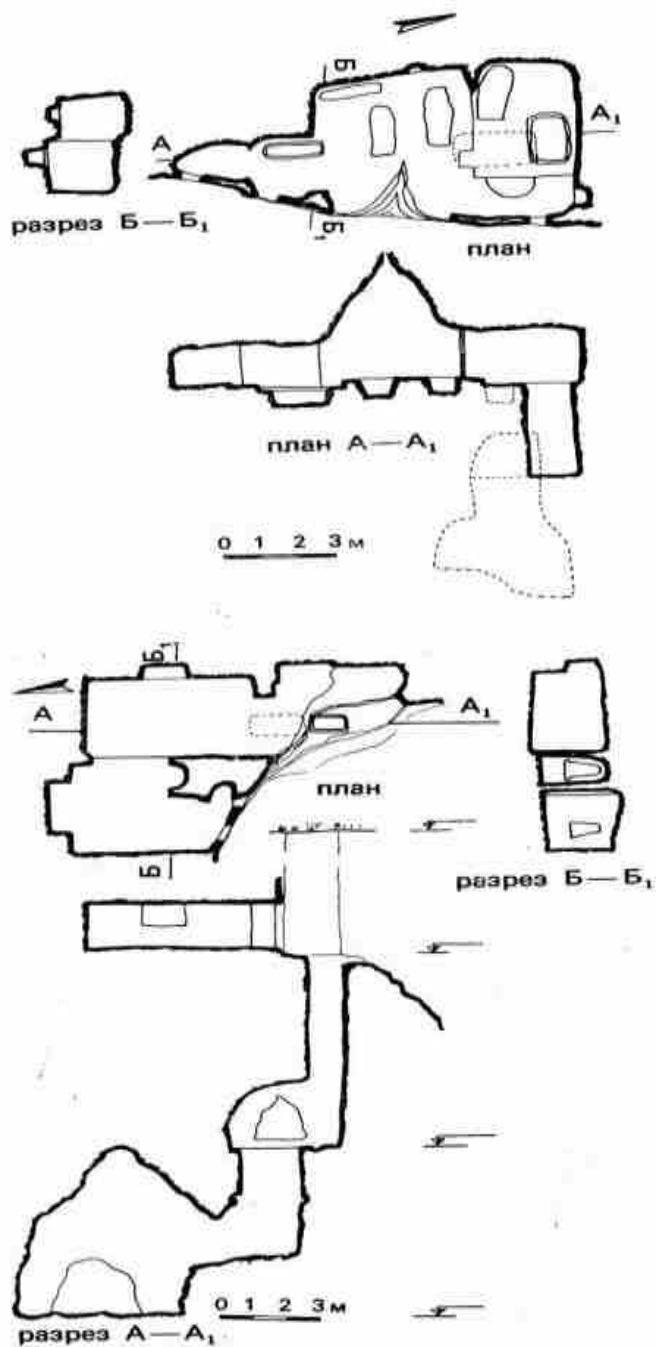
Манастирът е преизползван през X в., за което свидетелства керамиката в подножието и няколко руноподобни и кирилски надписа. Северно от манастира има още две уединени отшелнически килии и църква-гробница "Сандъкларъ маара" за погребение на монасите.

Скалната обител „Тарапаната” до с. Балик се намира върху десния бряг на Суха река и е на около 300 м западно от църквата гробница "Сандъкларъ маара". На два етажа през V-VI в. са оформени 4 помещения. На долния етаж на две нива са разположени килия и параклис 2.60 x 2.65 м с ниша в източната стена. До северната стена е изсечена гробна камера. Горният етаж също включва две помещения килия и параклис. Параклисът е правоъгълно помещение с размери 2.50 x 1.95 м. Върху източната стена е оформена аркирана олтарна ниша, а край северната стена е изсечена скамейка и гробна камера. От параклиса по тясна пътека се достига до триъгълна килия с размери 2.90 x 1.65 м. Тази обител, както "Гяур евлери", също е преизползвана през X в., за което свидетелстват няколко кирилски надписа и кръстове с разклонени краища.

Скалният скит „Вълчанова стая” до с. Брестница е разположен над голяма естествена пещера върху левия бряг на Суха река. В самия скален масив старателно е изсечена триконхална скална църква с притвор от V-VI в. Наосът е почти квадратен с размери 3.50 X 3.40 м, а конхите са полукръгли с ширина около 2.00 м. Южно от църквата е имало малка килия с размери 2.00 x 1.55 м. Между килията и църквата има коридор, а над входа е изсечено правоъгълно поле за икона. Църквата е преизползвана през X в., за което свидетелстват рисунки и знаци-графити.

През 1917г. чешко-българският археолог и музеен деец К.Шкорпил, (академик на БАН, създател на българската археологическа наука и музейно дело) е извършил първоначални проучвания на голяма част от тези природно-исторически забележителности.

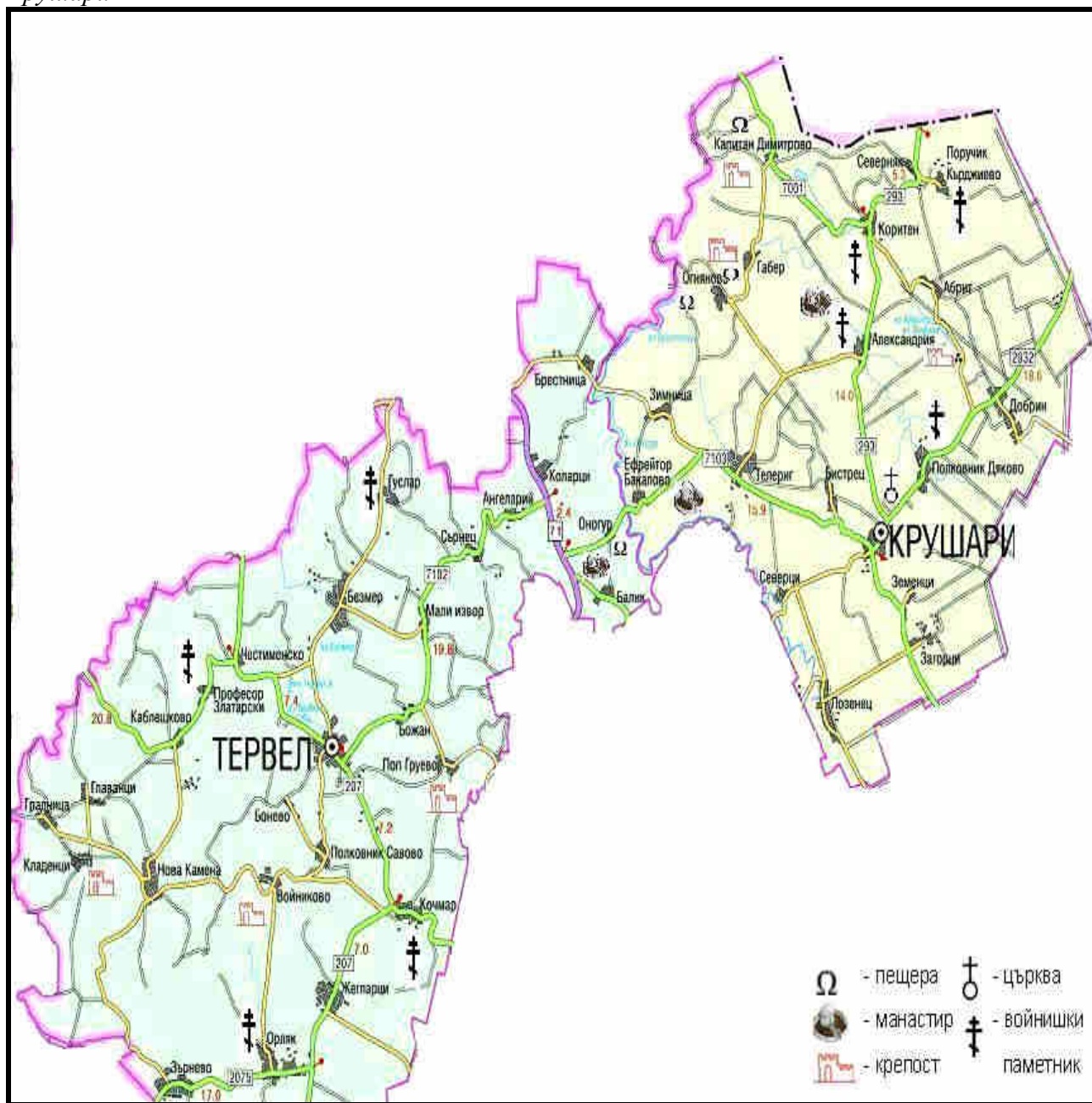
9



● Обр. 9. Мартириална църква с крипти Сандъжларь маара по р. Суха (план по К. Шкорпил). Разрези, добавки и преправки към плана по Г. Атанасов.

Проф. д.и.н. Георги Атанасов е археологът дългогодишно проучвал ранносредновековните крепости в Добруджа и скалните манастири в Северна България, както и най-големият античен град Залдапа във вътрешността на Добруджа и Северна България.

Фигура 5: Карта на туристическите забележителности на територията на МИГ Тервел - Крушари



3.4.1. Природни образувания в община Тервел

На територията на община Тервел са картирани 30 пещери, които са ситуирани в землищата на три населени места – с.Балик (16 пещери), с.Оногур (8 пещери) и с.Брестница (6 пещери).

Таблица 3 - с.Балик (16 пещери):

	Име на пещерата	Местност	Дължина	Дени-велоция	Картирана (година)	характеристика
1	Асар кале	Асар кале	22м	3м	1978	Суха, едноетажна, неразклонена
2	Герека	Асар кале	36м	4м	1982	Суха, едноетажна, разклонена, проходна
3	Деляната пещера	Асар кале	32м	0м	1978	Суха, едноетажна, разклонена
4	Качулатата дупка	Асар кале	13м	0м	1982	Суха, едноетажна, разклонена
5	Килията	Асар кале	11м	0м	1978	Суха, едноетажна, неразклонена
6	Кичюк гяур евлери	Асар кале	17м	12м	1978	Суха, едноетажна, разклонена, проходна
7	Лисина дупка	Асар кале	9м	0м	1982	Суха, едноетажна, неразклонена
8	Мечата дупка	Асар кале	17м	11м	1982	Суха, разклонена
9	Момина дупка	Асар кале	18м	0м	1982	Суха, едноетажна, неразклонена
10	Одаята	Асар кале	12м	0м	1978	Суха, едноетажна, неразклонена
11	Саръ кая	Асар кале	38м	1м	1978	Суха, едноетажна, неразклонена
12	Суекова дупка	Асар кале	11м	0м	1982	Суха, едноетажна, неразклонена
13	Триетажната пещера	Асар кале	32м	13м	1978	Суха, пропадна, многоетажна, разклонена
14	Фурната	Асар кале	12м	0м	1982	Суха, едноетажна, неразклонена, проходна
15	Хумбата	Суха река	15м	2м	1978	Суха, едноетажна, неразклонена, проходна
16	Черната пещера	Кариерата	40м	0м	1982	Суха, едноетажна, разклонена, проходна

Таблица 4 - с.Оногур (8 пещери):

	Име на пещерата	местност	Дължина	Дени-велация	Картирана (година)	характеристика
1	Шан кая	Шан кая	51м	1м	1978	Суша, едноетажна, разклонена, проходна
2	Ергеле пещера	Шан кая	68м	18м	1982	Суша, проходна, с наклон до 45%
3	Крета	Шан кая	33м	0м	1978	Суша, едноетажна, разклонена
4	Сухата Шанкая	Шан кая	46м	3м	1978	Суша, едноетажна, неразклонена
5	Малката Шан кая	Шан кая	21м	0м	1978	Суша, едноетажна, разклонена, проходна
6	Котилото	Суша река	16м	0м	1981	Суша, едноетажна, неразклонена,
7	Двойката	Суша река	14м	0м	1981	Суша, едноетажна, неразклонена, проходна
8	Прилепната пещера	Суша река	40м	2м	1981	Влажна, едноетажна, разклонена

Таблица 5 - с.Брестница (6 пещери):

	Име на пещерата	местност	Дължина	Дени-велация	Картирана (година)	характеристика
1	Креща	Саръ кая	15м	1м	1982	Суша, едноетажна, разклонена
2	Прекръсте	Саръ кая	32м	9м	1982	Суша, многоетажна, разклонена, проходна
3	Сергенли пещера	Суша река	23м	9м	1982	Суша, едноетажна, разклонена, проходна
4	Саръ кая	Суша река	30м	7м	1982	Суша, проходна, с наклон до 45%
5	Овчата дупка	Суша река	32м	0м	1982	Суша, едноетажна, разклонена
6	Коминчето	Суша река	30м	11м	1982	Суша, многоетажна, разклонена, проходна

3.4.2. Природни образувания в община Крушари

Таблица 6 - с.Ефрейтор Бакалово (7 пещери):

	Име на пещерата	Местност	Дължина	Дени-велация	Картирана (година)	характеристика
1	Кара кая	Кара кая	10м	2м	1982	Суха, едноетажна, неразклонена
2	Гяур евлери	Суха река	39м	11м	1982	Суха, многоетажна, разклонена, проходна
3	Али пещера	ресторанта	12м	0м	1982	Суха, едноетажна, неразклонена
4	Обия дупка	Гяур евлери	9м	0м	1982	Суха, едноетажна, неразклонена
5	Проодна дупка	Гяур евлери	11м	3м	1982	Суха, едноетажна, неразклонена, проходна
6	Кара пещера	Кара кая	8м	0м	1982	Суха, едноетажна, неразклонена
7	Гяур маара	Гяур евлери	9м	0м	1982	Суха, едноетажна, неразклонена

Таблица 7 - с.Огняново (5 пещери):

	Име на пещерата	местност	Дължина	Дени-велация	Картирана (година)	характеристика
1	Темната дупка	Суха река	50м	17м	1982	Суха, многоетажна, разклонена
2	Квадратната пещера	Суха река	15м	2м	1981	Суха, едноетажна, неразклонена
3	Оброчната пещера	Суха река	17м	0м	1981	Суха, едноетажна, неразклонена
4	Хайдушките стаички	Суха река	13м	2м	1982	Суха, едноетажна, неразклонена, проходна
5	Джамалията	Суха река	52м	2м	1982	Суха, едноетажна, разклонена

Таблица 8 - с.Габер (16 пещери):

	Име на пещерата	местност	Дължина	Дени-веляция	Картирана (година)	характеристика
1	Манзул дупка	Суша река	15м	0м	1985	Суша, едноетажна, неразклонена
2	Иверка дупка	Суша река	10м	3м	1985	Суша, едноетажна, неразклонена
3	Иер пещера	Суша река	138м	11м	1982	Суша, едноетажна, разклонена
4	Нишата	Суша река	19м	0м	1985	Суша, едноетажна, неразклонена
5	Овчарника	Суша река	13м	0м	1985	Суша, едноетажна, неразклонена
6	Връгливата пещера	Суша река	14м	1м	1985	Суша, едноетажна, неразклонена
7	Змийна дупка	Суша река	35м	2м	1985	Суша, многоетажна, разклонена, проходна
8	Мишина дупка	Деве бой	10м	1м	1985	Суша, едноетажна, неразклонена
9	Желва дупка	Деве бой	18м	3м	1985	Суша, едноетажна, неразклонена
10	Медунова дупка	Деве бой	33м	0м	1985	Суша, едноетажна, разклонена
11	Ачова дупка	Деве бой	24м	1м	1985	Суша, едноетажна, неразклонена
12	Сухата дупка	Деве бой	10м	5м	1985	Суша, проходна, пещера с наклон до 45%
13	Пъзлъка	Суша река	24м	1м	1985	Суша, едноетажна, неразклонена
14	Срутената	Суша река	10	3	1985	Суша пещера с наклон до 45%
15	Черната пещера	Деве бой	14	2	1985	Суша, едноетажна, неразклонена
16	Стефчова дупка	Суша река	113	8	1985	Суша, едноетажна, разклонена, проходна

Таблица 9 - с.Капитан Димитрово – 3 пещери

	Име на пещерата	Местност	Дължина	Дени-велация	Картирана (година)	характеристика
1	Деве бой	Деве бой	34м	6м	1984	Влажна пещера с наклон до 45%
2	Кладенчова дупка	Деве бой	32м	37м	1984	Влажна, водна, многоетажна, разклонена, пропастна пещера
3	Костенурката	Суха река	14м	2м	1985	Суха, едноетажна, неразклонена

Забележка: Данните за пещерите в двете общини са от сайт за пещерно дело www.hinko.org/bgcaves

4. АНАЛИЗ

Понятието „околна среда“ може да се разглежда в тесен и широк смисъл. В по-тесен смисъл, околната среда включва единствено природните ресурси, с които разполага района и които създават част от потенциала и капацитета за развитие. В по-широк смисъл, в понятието околна среда на региона може да се включи и жизнената среда на населението, неговото културно и историческо наследство.

Прочутият български поет Владимир Башев казва „Ако няма какво да дадем на света, за какво сме родени“. Именно такава е и идеята, заложена в Международната Конвенция за запазване на световното културно и природно наследство, създадена през 1972 г. от ЮНЕСКО. Организацията на Обединените нации за образование, наука и култура насърчава идентифицирането, защитата и опазването по целия свят на културни и природни обекти, които имат изключителна стойност за човечеството.

Една от най-обсъжданите и разпространени каузи в световен мащаб внушава необходимостта от равновесие и баланс между природата и човека, отговорно поведение и уважение. Чрез опазването на природното и културно наследство едновременно се постига и глобална ангажираност.

Насърчаването на участието на местното население в запазването на тяхното културно и природно наследство в региона би довело до устойчивост в управлението.

Много от природните забележителности на територията на МИГ Тервел-Крушари, включват в своите ареали и културно – исторически забележителности, т.е. природното и историческо наследство трябва да се разглеждат неразривно свързано. Мерките, които се набелязват за съхранение, поддържане и промотиране на двата вида наследство трябва да са комплексни.

Необходимо е да се отбележи, че природните образувания (пещерите) на територията обхващаща двете общини – Тервел и Крушари, които попадат в защитените зони не са добре проучени. Към тях няма изградени и поддържани еко пътеки, няма поставени информационни табели, а ако има такива – то те не са в добро състояние. Липсва систематизирана информация за тяхната природна и историческа стойност. Във местният фолклор съществуват легенди за някои от пещерите, но те не са проучени и документирани.

На целевата територия има голям потенциал за развитие на изключително разнообразни туристически форми и услуги въз основа на наличното природно и историческо богатство и уникално биоразнообразие.

SWOT анализ:

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Наличие на защитени зони по Натура 2000; ✓ Съхранено природно богатство и уникално биоразнообразие; ✓ Привлекателна среда за живот с преобладаващ екологичен баланс; ✓ В района, формиран от двете общини, има 61 скални образувания (пещери), част от които имат и културно-историческа стойност; ✓ На територията на МИГ Тервел-Крушари са разпространени защитени растителни и животински видове; ✓ Наличие на голямо разнообразие от диворастващи билки; ✓ Районът е богат на дивеч – елен, фазан, пъдпъдък, яребица, заек, дива свиня и др.; ✓ Добри условия за развитие на опознавателен и екотуризъм; 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Защитените зони нямат одобрени планове за управление, което води до неизясненост на задълженията и отговорностите, както на собствениците на имоти в Натура 2000, така и на държавната и местна администрация; ✓ Липсващи или грешно насочвани консервационни мерки в защитените зони; ✓ Ограничени финансови ресурси за провеждане на системни дейности, относно опазване на биологичното разнообразие; ✓ Недостатъчност на научните разработки и проекти относно природното наследство на двете общини; ✓ Отрицателно въздействие върху подземните води, почвите, а от там и върху защитените територии, вследствие от неправилното съхранение и използване на животинската тор от селскостопанските производители; ✓ Липсва достъп до систематизирана и подробна информация, относно природните образувания, биологичното разнообразие и защитените зони на територията на МИГ Тервел-Крушари; ✓ Влошените демографски показатели - застаряващо население,

	<p>отрицателен естествен прираст, висока миграция, ниска култура и образованост на големи групи от населението и липсата на квалифицирана работна ръка крият риск и създават затруднения при реализиране на едромащабни проекти, свързани с природното наследство;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Няма изградени туристически (опознавателни) транспортни схеми, както и маркировка за еко-маршрути, вело-алеи и т.н.; ✓ Недостатъчна заинтересованост на местната общност и институциите за развитие на опознавателен и еко туризъм; ✓ Липсата на комуникация и на маркетинг, които да акцентират върху устойчиво оползотворяване на наследството, с промотиране на принципите по един благоприятен начин спрямо крайните потребители, с адекватни послания към всички възрасти и социално-професионални категории и др.
ВЪЗМОЖНОСТИ	ЗАПЛАХИ
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Природното и културно богатство да се превърнат в основен източник за индивидуалната и колективна идентичност на местната общност, неизчерпаем ресурс за преоткриване и развитие; ✓ Природното и културно наследство от зоната на МИГ „Тервел-Крушари“ да придобие ново значение за бизнес средата – не само като 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Безотговорно използване и загуба на природни, културно-исторически и други ресурси; ✓ Изчезване на защитени животински видове; ✓ Заплахите за защитените и други консервационни зони от разпокъсване на местообитание, до браконьерство, прекомерни

<p>възможност за бизнес начинания, но и като отговорност за устойчиво управление;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Ефективно усвояване на европейските фондове; ✓ Увеличаване на разбирането и знанията на земеделските стопани за въздействието (положително и отрицателно) на селскостопанските практики върху околната среда, особено по отношение на управлението на почвите и водите и опазването на биоразнообразието; ✓ Запазване на почвените и водните ресурси, включително в районите, които са засегнати от силна ерозия или са застрашени от замърсяване с хранителни вещества (напр. в нитратно уязвимите зони, каквито са Тервел и Крушари) или от други форми на замърсяване от селскостопански източници; ✓ Тясна връзка с неправителствения сектор и други бенефициенти, вече реализирали или реализиращи проекти в областта на културно-историческото и природно наследство и туризма; ✓ Развитие на алтернативни форми на туризъм и нови туристически продукти. 	<p>въздействия от посетители и депониране на отпадъци;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Незаконен дърводобив в рамките на защитени обекти, както и незаконен дърводобив на защитени видове; ✓ Демографската криза и липсата на квалифицирани кадри в двете общини, могат да доведат до невъзможност за усвояване на пари от европейски и национални фондове.
---	--

4.1. АНАЛИЗ НА ПОТРЕБНОСТИТЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА МИГ ТЕРВЕЛ-КРУШАРИ ЗА ПРОВЕЖДАНЕ НА СЪБИТИЯ ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ, РАЗВИТИЕ И ОПАЗВАНЕ НА ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО:

Културното и природно наследство ще бъде съхранено и използвано като фактор на развитие на местно или регионално ниво, тогава когато физическата му цялост бъде съхранена и когато посланието което носи бъде успешно предадено и асимилирано от съвременното общество. Добре съхраненото културно и природно богатство е предпоставка за развитието на културен, познавателен и еко туризъм.

Взаимодействието с местното население и всички други заинтересовани страни трябва да осигури положение, при което всеки разбира ценностите, целите, задачите, правилата, цената и ползите от управлението на обектите на регионалното наследство. Един от начините за съхранение и успешно предаване на културните и природни ценности е свързан с инициране и провеждане на празници и събития.

На базата на извършения анализ на съществуващото състояние на природното наследство на територията на МИГ Тервел-Крушари, могат да бъдат определени следните **потребности за провеждане на събития за възстановяване, развитие и опазване на природното наследство:**

- ✓ Организиране на художествени и фото пленери в красивите местности с природни образувания и защитени територии;
- ✓ Провеждане на кампании за почистване от отпадъци на терените около и в природните и исторически забележителности. Поставяне на кошчета за отпадъци по еко маршрутите и включването им в графика на общинската система за сметосъбиране;
- ✓ Провеждане на кампании за въвличане на местния бизнес и доброволци за полагане на грижи (фуражи, хранилки, изкуствени гнезда, навеси) за опазване на животинските видове през суровите зими;
- ✓ Разработване на туристически програми за пешеходен туризъм, обиколки с коне и колела. Качеството на този продукт е причина България да бъде водеща дестинация в Източна Европа в тази насока;
- ✓ Организиране на орнитологични турове в защитените зони, съвместено с престои в селата с цел опознаване на занаятите, фолклора и бита (свързани са с големите фолклорни фестивали). Програми с историческа, археологическа и културна насоченост, както и "outdoor"

практиките като пещери, скално катерене, пара- и делта-планеризъм, екстремни спортове;

- ✓ Провеждане и отбелязване на дни на:
 - Световен ден на гората – 21 март;
 - Световен ден на водата – 22 март;
 - Международен ден на птиците – 1 април;
 - Международен ден за опазване на паметниците на културата -18 април;
 - Международен ден на земята – 22 април;
 - Световен ден на околната среда – 5 юни;
 - Ден на билката (Еньов ден) – 24 юни;
 - Други.
- ✓ Организиране и провеждане на конкурси и изложения, свързани с местното природно и историческо наследство.

4.2. АНАЛИЗ ОТ ПОТРЕБНОСТИ ЗА ОРГАНИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ПО-ЗНАЧИМИ РЕЗУЛТАТИ, КОИТО ДА ВОДЯТ ДО ОЖИВЯВАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА КАТО ЦЯЛО, ДО ОБЕДИНЯВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО И ДО ПОВИШЕН ВЪНШЕН ИНТЕРЕС КЪМ ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО НА РАЙОНА:

За опазването на природното наследство е необходимо ново екологично мислене и култура на всички слоеве на обществото, които да намерят израз в:
(1) Ефективна и далновидна държавна политика, изградена на научна основа, оползотворяваща опита на екологично напредналите страни, и поставена под обществен контрол, който единствено може да гарантира формирането на правилна екологична политика и нейното действително осъществяване.

(2) Развитие на системата от независими природозащитни групи и организации, както и активно ангажиране на останалите обществени организации в природозащитна дейност.

Образованието съставлява неизменна част от управлението на обектите на природното и културното наследство на дадена територия и се споменава изрично в член 27 от Конвенцията за световното наследство, където ролята на образователните и информационни програми се определя така: „да укрепват уважението и привързаността на своите народи към културното и природното наследство“.

Образователните програми трябва да са насочени към това, значимостта на обекта на природното/културното наследство да се признава от гледните точки на всички заинтересовани страни (включително мъже и жени и различни възрастови групи вътре в общността и т.н.).

Разработването на образователни програми на територията на обектите на природното/културното наследство по принцип изисква да се организират проекти, свързани с местните общности. Обектите на природното наследство могат да вдъхват гордост от мястото и чувство на принадлежност сред общностите, живеещи на територията на обекта и в близост до него. Излъчването на това послание е особено важно и трябва да се заложи в образователните програми, съвместно с училища или други институции за формално или неформално образование в региона на МИГ Тервел-Крушари.

При работа с образователни институции, една от най-важните първоначални задачи е да се приобщават и вдъхновяват учителите/преподавателите/лекторите относно ценностите на своя обект на природното/културното и историческо наследство и как те могат да се използват по творчески начини в учебната програма. Това може да постигне, чрез създаване на работни групи, където специалистите по образование могат да се събират и да обсъждат съществуващите и нови учебни материали и да споделят добра практика. Обучението на учители/ преподаватели/ лектори също трябва да съставлява основна част на всяка образователна програма за природното/културното наследство и може да се използва за разработване на материали, предназначени за интерпретиране на обектите на това наследство. Този метод на провеждане на активни външни отношения е ефективен както по отношение на разходите, така също и като най-добрия начин да се достигна до широк кръг от заинтересовани страни година след година. Това ще допринесе за опознаването, обикването и уважаването на собствената територия особено сред децата и младите хора; което е предпоставка за постигането на устойчива общност в дългосрочен план.

Защитените природни територии съставляват неразделна част от съответните региони и функционирането им трябва да става в рамките на локални програми за развитие, при което местното население да извлича непосредствена полза от тях.

Осъзнаването, че най-ефективният начин е обединяване на усилията, организиране на съвместни инициативи, реализирането на общи маркетингови дейности е предпоставка за изграждане на мрежи от заинтересовани страни – бизнес, публични власти, гражданско общество и др., които биха могли да бъдат гарант за устойчивото използване и съхраняване на природното и

културно наследство, а от там и в изграждането на идентичността на общността. Усилията трябва да бъдат насочени именно в тази посока, което ще гарантира устойчивото и щадящо използване на природното и културното наследство за бизнес цели.

Нормативните изисквания и регулациите, относно защитените зони се възприемат като основна пречка пред бизнеса. Едно от направленията за работа е целенасочено да се търсят и изследват бариерите, да се визират съответните законодателни и изпълнителни органи, включително и да се организират застъпнически и лобистки кампании, които да подкрепят стремежа към промяна на административната уредба, с оглед разширяване на възможностите за правене на бизнес, който е отговорен за устойчивото използване на природните и културни богатства. По-честото организиране на информационни събития е възможност за привличане на нови участници, но също и начин да се провокират дискусии с участието на всички заинтересовани страни в т.ч. на местните и държавните власти, контролни и регулаторни органи и др.

В най-добрия си вид, туризмът може да осигури изключителна възможност за по-доброто разбиране на природното и културното наследство, както е предвидено в Конвенцията за световното наследство, като същевременно осигурява дългосрочна финансова подкрепа на управлението на обекта, местните общности и доставчиците на туристически продукт. Но зле управляваният туризъм или прекомерната численост на посетителите в даден обект може да породят значителни заплахи и да влоши качеството на преживяването на посетителя, например в случай, че предлаганата материалната база не е адекватна.

Потребности за организиране на дейности за постигане на по-значими резултати, които да водят до оживяване на територията като цяло, до обединяване на населението и до повишен външен интерес към природното наследство на района:

- ✓ Проучване и документиране на местните легенди за пещерите на територията на МИГ Тервел-Крушари;
- ✓ Селекциониране на най-ценните обекти на природното и културното наследство и съставяне на база-данни в ГИС;
- ✓ Съставяне на серия от карти с тематични културни и еко маршрути;
- ✓ Съставяне на пилотен проект на мрежа от маршрути за културен и еко-туризъм в територията на общини Тервел и Крушари;

- ✓ Взаимодействие с бизнес средите, предлагащи дейности в сферата на туризма. Установяване на конструктивен диалог с туристическата индустрия и на различни партньорства с цел обединяването на силите при опазването на обектите на природното и историческо наследство;
- ✓ Подпомагане инициативите на местните предприемачи що се отнася до допълнителните и специализирани услуги - демонстрация на занаяти, фолклорни програми, предоставяне услуги на местен екскурзовод или водач за маршрути и обиколки пеша, с коне и колела;
- ✓ Създаване на обучителни центрове и скаут лагери, с цел опознаване, опазване и популяризиране на местното природно и културно наследство сред деца и младежи и ангажирането им с каузата за съхранение;
- ✓ Инвестиции в образованието, в т.ч. практически обучения, които да допринасят за повишаване на атрактивността и качеството на живот в районите;
- ✓ Реконструкция и подобряване на посетителската инфраструктура – екопътеки, маркировки, осигуряване на лесен достъп за хора с увреждания; изграждане/реконструкция на наблюдателни и информационни центрове. Създаване на места за отдих (пейки, заслони, места за пикник, биваци), оборудвани със санитарни възли и изградена система за сметосъбиране и сметоизвозване.
- ✓ Изграждане на други съоръжения, допринасящи за опазване и поддържане, и където е необходимо, възстановяване на местообитания и/или популации на видове;
- ✓ Поставяне на съоръжения, съдействащи за повторното заселване на редки видове, напр. къщички за птици, къщички за прилепи и т.н.
- ✓ Разработване и внедряване на информационна система за природното и културно наследство на територията на двете общини. Дигитализация на природното и културно наследство;. Разработване на платформа за виртуална разходка сред природните и исторически забележителности;
- ✓ Изготвяне на информационни и рекламни материали с цел по-добро опазване и популяризиране на Натура 2000 места, намиращи се в близост до селищни центрове и притежаващи висока културно-историческа стойност на транснационално ниво;

- ✓ Създаване на посетителски комплекси/структури във връзка с Натура (регионален екологичен център с образователни материали за мрежата Натура 2000).

4.3. АНАЛИЗ НА ПОТРЕБНОСТИ ОТ ДОПЪЛВАЩИ СЕ ПРОЕКТИ, ЧИЕТО ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ ДА ПОЗВОЛИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА ОБЩА ИДЕЯ ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И ПОДОБРЯВАНЕ НА ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО:

Натура 2000 е най-сериозната инициатива на Европейския съюз за съхраняване на природата и устойчивото развитие в райони със запазена природа. Всяка страна членка е задължена да изгради своята мрежата. Тя се състои от специални защитени природни зони, които опазват ландшафти, растения и животни от европейска значимост.

Финансовата подкрепа за изпълнението и управлението на дейностите по НАТУРА 2000 от бюджета на ЕС съгласно член 8 на Директивата за местообитанията, определя финансова рамка, свързана с финансиране от съществуващите инструменти, а именно: Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони, Европейски фонд за рибарство, Европейски фонд за регионално развитие, Европейски социален фонд, Кохезионен фонд, Европейски финансов инструмент за политика по околна среда LIFE+ и Седма рамкова програма. Дейностите по НАТУРА 2000 според разпоредбите на финансовия инструмент са съфинансирани и от България като държава-членка на ЕС.

Съществуват възможности за реализиране на конкретни проекти съвместно със Световния фонд за дивата природа (WWF), Международния съюз за опазване на природата (IUCN) и други международни и национални организации. Такива проекти със световно значение биха могли да включват проучване на състоянието и комплексни мерки за опазването на природата на територията на МИГ Тервел - Крушари, като финансирането се осъществява по схемата „дълг срещу природа”, както и чрез специален фонд, попълван от вноски на български граждани и институции.

Подходящи съвети и консултации или специалисти, които биха могли да помогнат в процеса на опазване на природното наследство на територията на МИГ Тервел-Крушари, могат да предложат всички природозащитни НПО,

поделенията на ИАГ и МОСВ, научните институции, консултантски фирми работещи в сферата на екологията и устойчивото развитие, горската сертификация и горското стопанство. С колкото повече специалисти се сътрудничи и се провеждат консултации, толкова по-вероятно е да се вземат добри решения.

Потребности от допълващи се проекти, чието осъществяване да позволи реализиране на обща идея за възстановяване и подобряване на природното наследство:

✓ Съвместно с областната администрация и РИОСВ – Варна, инициране на *Проекти за изготвяне на планове за управление на защитените зони – „Суха река“ и „Хърсовска река“*.

Плановете за управление на зоните от НАТУРА 2000 имат за цел осигуряване на дългосрочното съществуване на защитените местообитания и видове и трябва да гарантират, че разпространението, числеността (или площта) и състоянието им няма да се влошават от тук насетне. Това опазване се постига по два начина - чрез активно управление, тоест чрез поддържане, възстановяване и създаване на човешки дейности в защитените зони, които пряко са свързани с опазването на тези видове и местообитания или са такива, които не ги увреждат и чрез ограничаване на дейностите, вредни за тези местообитания и видове.

Навсякъде в НАТУРА 2000 се цели подпомагане на устойчивия туризъм – селски, познавателен, културен и т.н. за сметка на сериозни ограничения върху масовия туризъм, увреждащ околната среда.

Разработването на планове за управление на двете зони ще доведе до правилни действия насочени към възстановяване и съхранение на природното богатство в региона, а така също ще подпомогне местния бизнес по-лесно да се ориентира за възможностите за инвестиции.

В Натура 2000 всички икономически и социални дейности са възможни, при спазване на изискванията на двете природни директиви. Това дава възможности и за устойчиво развитие на териториите.

✓ Териториите на общините Тервел и Крушари са обявени за нитратно уязвими. Замърсяването на почвите и подземните води с от селскостопанските дейности – повишено използване на изкуствени торове, недобро съхранение и използване на животинската/оборска тор, оказват пряко влияние в защитените територии и по-точно върху местообитанията. С цел недопускане на този вид

замърсяване е необходимо фермерите да бъдат стимулирани и подпомогнати да кандидатстват с *проекти за изграждане и осъвременяване на торохранилищата за временно съхранение на генерираните течна и твърда фракция оборски тор* в своите стопанства. Тези проекти биха били в съответствие с изискванията на Директива 91/676/ЕЕС относно защита на водите от замърсяване с нитрати от земеделски източници, Рамковата Директива за водите 2000/60/ЕС, Закона за водите и Наредба № 2, транспонираща изискванията на Нитратната директива в българското законодателство.

Изграждането на торохранилища ще минимизира риска от замърсяване на почвите, подземните води и ще доведе до ограничаване на отрицателните въздействия върху природните местообитания на защитените растителни и животински видове.

✓ *Проекти за въвеждане на биологично земеделие и биопроизводство:* Те ще способстват за опазване на биоразнообразието, повишаването на почвеното плодородие и опазването на чистотата на водоизточниците в региона. Ефективното обезпечаване на производството в тези стопанства е фактор за получаването на качествени и конкурентни био продукти, които лесно могат да се наложат и реализират на пазара. Биологичното земеделие води до екологични ползи - намален риск от замърсяване в резултат на земеделска дейност, поддръжки и увеличаване на почвеното плодородие и създаване на една добра база за защита на дивата флора и фауна. Целите на устойчивото биологично земеделие са производство на безопасни храни; опазване на природните ресурси – почва, вода, биоразнообразие; използване на екологично-безопасни технологии; създаване на стабилни селскостопански единици - ферми, които са саморегулиращи се с ниски вложения, богато биологично разнообразие, оползотворяващи във висока степен енергията и всички местни ресурси; стабилни добиви за дълъг период от време; получаване на максимален икономически ефект с минимални разходи; стабилизиране на работната сила в селското стопанство и нейното възпроизводство.

5. ИЗВОДИ

На територията на МИГ Тервел – Крушари съществуват възможности за валоризиране на местната идентичност и природна специфика, оползотворяване на стопанския потенциал на естествените растителни и животински видове, както и възможности за развитие на дейности за защита и съхранение на

защитените видове във защитените зони и на местообитанията на гнездящите видове птици.

За да се гарантира устойчивост при управлението и валоризиране на природните ресурси е необходимо реализирането на проекти насочени към:

✓ Екологично **образование**, т.е. образование за опазването на природната среда, което се осъществява чрез система от педагогически дейности за защита, подобряване, управление и разумно използване на природните ресурси, за живот в хармония с природата и загриженост към бъдещите поколения. То включва обучение за усвояване на знания и разбирания, за развитие на умения, нагласи, отговорности и поведение, насочени към запазване на качествата на природната среда. Поставя акцент върху опазването на природната среда.

Примерни проекти: Организиране на художествени и фото пленери; провеждане на кампании за почистване от отпадъци на терените около и в природните и исторически забележителности; организиране и провеждане на конкурси и изложения, свързани с местното природно и историческо наследство; създаване на обучителни центрове и скаут лагери, с цел опознаване, опазване и популяризиране на местното природно и културно наследство сред деца и младежи и ангажирането им с каузата за съхранение; инвестиции в образованието, в т.ч. практически обучения, които да допринасят за повишаване на атрактивността и качеството на живот в районите; изготвяне на информационни и рекламни материали с цел по-добро опазване и популяризиране на Natura 2000 места, намиращи се в близост до селищни центрове и притежаващи висока културно-историческа стойност.

✓ Въвличане на **местното население** в опазването и съхранението на природното богатство на региона.

Примерни проекти: Организиране на орнитологични турове в защитените зони, съвместено с престои в селата с цел опознаване на занаятите, фолклора и бита (свързани са с големите фолклорни фестивали); програми с историческа, археологическа и културна насоченост, както и "outdoor" практиките като пещери, скално катерене, пара- и делта-планеризъм, екстремни спортове; провеждане и отбелязване на тематични дни и празници; проучване и документирание на местните легенди за пещерите на територията на МИГ Тервел-Крушари; взаимодействие с бизнес средите, предлагащи дейности в сферата на туризма. Установяване на конструктивен диалог с туристическата индустрия и на различни партньорства с цел обединяването на силите при опазването на обектите на природното наследство; подпомагане инициативите

на местните предприемачи що се отнася до допълнителните и специализирани услуги - демонстрация на занаяти, фолклорни програми, предоставяне услуги на местен екскурзовод или водач за маршрути и обиколки пеша, с коне и колела. Реализиране на проекти свързани с биоземеделие и биопроизводство.

✓ **Инфраструктурни проекти**

Примерни проекти: Реконструкция и подобряване на посетителската инфраструктура – еко-пътеки, маркировки, осигуряване на лесен достъп за хора с увреждания; изграждане/реконструкция на наблюдателни и информационни центрове; създаване на места за отдих (пейки, заслони, места за пикник, биваци), оборудвани със санитарни възли и изградена система за сметосъбиране и сметоизвозване; изграждане на други съоръжения, допринасящи за опазване и поддържане, и където е необходимо, възстановяване на местообитания и/или популации на видове; поставяне на съоръжения, съдействащи за повторното заселване на редки видове, напр. къщички за птици, къщички за прилепи и т.н.; създаване на посетителски комплекси/структури във връзка с Натура (регионален екологичен център с образователни материали за мрежата Натура 2000).

✓ **Популяризиране и рекламиране** на местните природни и културни ценности

Примерни проекти: Разработване на туристически програми за пешеходен туризъм, обиколки с коне и колела; селектиране на най-ценните обекти на природното и културното наследство и съставяне на база-данни в ГИС; съставяне на серия от карти с тематични културни и еко маршрути; съставяне на пилотен проект на мрежа от маршрути за културен и еко-туризъм в територията на общини Тервел и Крушари; разработване и внедряване на информационна система за природното и културно наследство на територията на двете общини; дигитализация на природното и културно наследство - разработване на платформа за виртуална разходка сред природните и исторически забележителности; изготвяне на информационни и рекламни материали с цел по-добро опазване и популяризиране на Натура 2000 места, намиращи се в близост до селищни центрове и притежаващи висока културно-историческа стойност.

6. ПРЕПОРЪКИ

Концепцията за възстановяване и подобряване на природното наследство на територията на МИГ „Тервел-Крушари“ трябва да гарантира баланса при управлението на природните ресурси и да е насочена към:

✓ консервация - свързана с опазване на местообитанията, биологичното разнообразие и природните образувания;

✓ развитие – развитие на човешките ресурси, стимулиране на еколого-икономическо развитие както в селското стопанство, така и в туризма;

✓ логистика - свързана с осигуряване на възможности за екологично образование, мониторинг, реклама и прилагане на природосъобразни практики.

За реализиране на концепцията за възстановяване и подобряване на природното наследство на територията на МИГ „Тервел-Крушари“ е необходимо пълно взаимодействие между държавните и общински власти, неправителствените организации и федерации, бизнеса и местното население.